

Fåglar i Sörmland

Nr 1 .1996

Årgång 29

FÅGLAR I SÖRMLAND 1/96

Ansvarig utgivare

Bert Lindgren

Redaktör, redaktionsadress

Kent Söderberg
Kantorstigen 1
645 91 Strängnäs
Tel: 0152-513 24

Layout

Kent Söderberg

Sättning

Kent Söderberg

Utgivning

Fåglar i Sörmland (FiS) utges av Föreningen Södermanlands Ornitologer och utkommer med två nummer per år. Medlemmar erhåller tidningen utan extra kostnad.

Enbart prenumeration kostar 80 kr och insättes på nedanstående pg. För medlemskap: se näst sista sidan.

Annonser

Aktuella priser erhålls på begäran. Annonser ombedes vända sig till Kent Söderberg

Manusstopp

för nr 2/96 är den 30 augusti

Medlemsservice och adressändringar

Sörmlands Ornitologer
c/o Agne Swenzén
Skånegatan 5
641 36 Katrineholm
Tel: 0150 -182 97
Postgiro: 7 73 78-8

Omslagsfoto: Tero Niemi

Framsida: Törnskata, hane

Baksida: Törnskata, hona

© *Fåglar i Sörmland 1996, ej bildmaterial.*

ISSN 0345-3820

Ordföranden har ordet

För exakt tio år sedan (26 april) befann jag mig på en konferens om evolution på Uppsala universitet. På kvällen gick jag och såg på filmen "Mitt Afrika" med Meryl Streep. Intrycken hade varit många och en molande huvudvärk började plåga mig, när jag körde drygt fyra mil österut till ett vandrarhem, där jag bokade rum. Ett stilla vårregn föll, så att vindrutetorkarna måste användas.

Jag satte mig på farstustrappan till vandrarhemmet och lät värregnet svalka min panna. Rödhakarna sjöng och morkullorna drog. Jag minns befrielsen när huvudvärken började släppa...

Några dagar efteråt förstod jag att värregnet inte var så livsbringande utan medförde främmande ämnen från en reaktorolycka i Tjernobyl. TV-bilder talade om massevakivering i Ukraina, spannar med mjölk hällades ut på stallbacken i Roslagen, cesium och becquerel blev begrepp som hördes dagligen. Jag

kände mig rädd och lurad.

Idag vet jag mycket mer om joniserande strålning och att min stund i regnet på farstustrappan inte var så farlig. Ändå kvarstår känslan av obehag.

Jag representerar 1995-96 FSO i en referensgrupp i Nyköpings kommun, som skall följa arbetet med en förstudie om eventuellt djupförvar av utbränt kärnbränsle. Förstudien utförs av SKB (Svenska Kärnbränslehantering AB) och har som syfte att hitta en möjlig plats, undersöka miljö- och säkerhetsfrågor kring plats och transporter, titta på konsekvenserna av en slutförvarslokalisering för Nyköping och regionen, det vill säga image för näringsliv och turistliv med mera.

Jag står till lokalklubbarnas tjänst vad gäller frågor kring förstudien av ett eventuellt djupförvar i Nyköping.

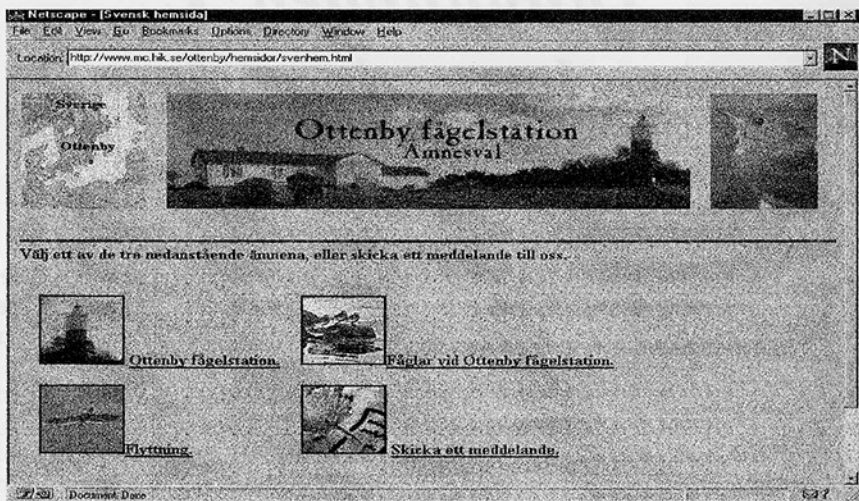
Bert Lindgren

Fågelskåda på internet

Kan man skåda på internet? Hur gör man och vad kan man få fram på skärmen?
Joakim Ed ger oss en inblick i ämnet.

Ottenby fågelstations hemsida.

Inledning

Internet som företeelse har nog inte undgått någon vid det här laget. Och att Internet är stort, expanderande, och redan i dag en klar faktor att räkna med när det gäller medial spridning, är inget som behöver diskuteras. Internet startade i USA och fortfarande är den nordamerikanska kontinenten dominerande i utbudet, men detta håller snabbt på att ändras.

Alla som har använt Internet har säkert slagits av vilken otrolig mängd information som finns att tillgå, men även att det ofta kan vara svårt att hitta det man söker. I denna artikel har jag tänkt presentera en del av det som vi med fågelintresse har att hämta, samt att ge några tips om var man kan börja att utforska informationsmassan. Tyvärr finns det ej utrymme i denna artikel för

att ta upp frågor kring vad som krävs för att komma in på Internet, samt vilka krav på datorer och programvara man skall ställa. Och jag är helt övertygad om att det i dag finns betydligt fler tidskrifter som handlar om Internet än vad det finns ornitologiska tidskrifter, varför jag lämnar dessa spekulationer till specialisterna.

WWW (World Wide Web)

Internet förknippas i dag nästan uteslutande med det så kallade World Wide Web. Det är även här den mest lättillgängliga informationen finns. Mängder med institutioner, föreningar, företag, tidskrifter och privatpersoner har satt upp så kallade hemsidor. Här kan man verkligen välja och vraka i en uppsjö intressanta ämnen. Att försöka beskriva innehållet på dessa hemsidor skulle vara som att beskriva vad som brukar ingå i

böcker, eller att tala om för någon som aldrig sett på TV vad ett TV-program är för något. Utbudet varierar kraftigt, liksom kvaliteten. Hemsidorna innehåller ofta rikligt med bilder, och ofta kan det vara nog så intressant att studera dessa som att läsa texterna.

I vissa fall är det tidskrifter som publiceras på Internet. Då är det oftast inte hela tidskriften som finns att tillgå, utan endast vissa artiklar samt innehålls-förteckning. Vidare får man förstås information om hur man kan börja prenumerera. På vissa hemsidor presenteras forskningsresultat, vilka kan komma från institutioner eller ren amatör-forskning. Ett stort antal ringmärkningsstationer, spridda över alla världsdelar, finns representerade. Bland de svenska stationer som har egna Web-sidor märks Ottenby, Tåkern och Haparanda-Sandskär. På dessa sidor presenteras stationerna rent allmänt, samt förstås statistik över ringmärkningsverksamheten.

Datorintresserade fågelskådare står kanske för de mer originella inslagen. Här kan man hitta personer som har egna artbestämningstävlingar, där de presenterar bilder eller ljudsekvenser på fåglar, och vi andra på nätet är välkomna att via e-mail komma in med våra svar. En lite udda artikel hittade jag under benämningen "The Mathematical Theory of Listing". Här har artikelförfattaren satt upp en matematisk modell (OrniMax) som skall användas för de fågelskådare som är intresserade av att maximera antal nya kryss under en säsong, givet vilken tid och vilka ekonomiska resurser som finns till förfogande. Själv har jag inte testat modellen, men det är kul läsning och som sagt ett udda inslag.

Om man skall ut och leta efter all denna information behöver man inte kunna speciellt många internet-adresser. De allra flesta Web-sidor innehåller länkar till andra, så har man väl hamnat på en sida om ornitologi, brukar det bara vara att klicka sig vidare till andra intressanta cyber-biotoper.

Några tips på adresser att starta med kan dock vara bra att ha:

Eurobird Net:

http://cmu.unige.ch/www/ugebn/ugebn_e.html

Ottenby:

<http://www.mc.hik.se/ottenby/index.html>

Haparanda-Sandskär:

<http://peters-mac.adm.luth.se/HSFShem.2>

Tåkern:

<http://www.lysator.liu.se/~ngn/ffhome.html>

Birding in Tokyo:

<http://www.st.rim.or.jp/~koike/link.html>

Ett annat tips för att söka information på WWW är att använda de sökverktyg som finns att tillgå. Här kan man söka på nyckelord som "Birds", "Birding" eller "Birdwatching" och detta kommer definitivt att ge nya intressanta adresser att utforska. Testa gärna något av följande sökverktyg:

WebCrawler:

<http://webcrawler.com/>

Net Search:

<http://home.netscape.com/home/internet-search.html>

Yahoo:

<http://www.yahoo.com/>

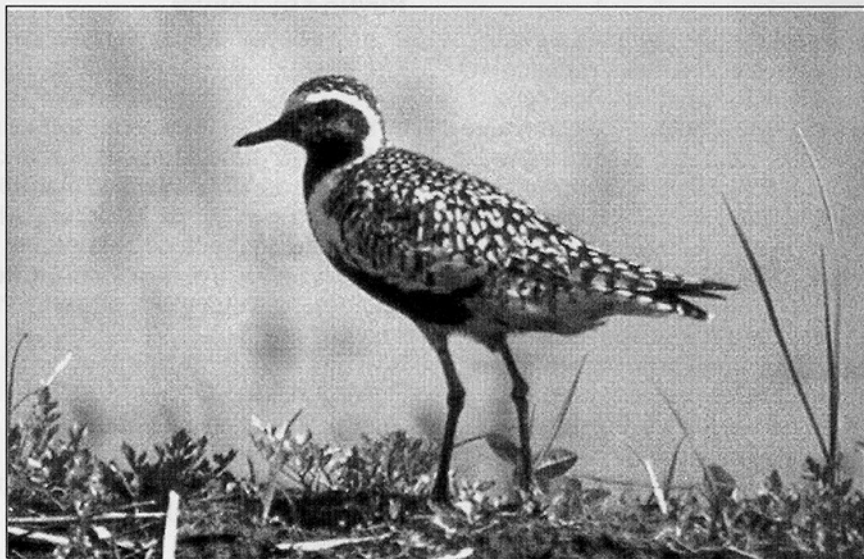
Bilder

Bildmaterialet som finns att tillgå på Internet är imponerande. Har man en dator med någorlunda grafik (för en PC SVGA 800x600, 256 färger), kan man verkligen ha stort utbyte av detta. Jag har tagit mig friheten att visa några exempel på vad man kan hitta. Bilderna är oftast i färg, men här nöjer vi oss med några svart-vita kopior. Med tanke på att vi på föregående årsmöte hade besök av Klaus Malling Olsen, och fick en redig genomgång vad gäller artbestämning av pipare, föreslår jag att ni tar er en ordentlig titt på bilden här nedan

Om ni lyckas artbestämma den, var vänlig posta svaret samt en motivering till redaktionen, så utfaller ett pris till först inskickade rätta lösning. I nästa nummer kommer vi även att presentera vad fotografen trodde att det var för art, samt var bilden är tagen.

Ljudfiler & Videosekvenser

Allteftersom datorerna blir snabbare och överföringshastigheten på modem ökar, blir det mer och mer aktuellt att även distribuera ljud och rörliga bilder över Internet. I USA kan man bl.a. hitta ljudbibliotek över nordamerikanska fågelläten. Biblioteken är ännu långt ifrån kompletta, men ändå visar detta att tekniken finns där. Ännu intressantare blir det förstås då man kan studera rörliga bilder och ljud i kombination. Även detta är idag fullt möjligt. Begränsningarna ligger i överföringshastigheten. Exempelvis tar det idag ca 30 minuter att hämta en videosekvens på 30 sekunder. Men jag kan rekommendera att från Web adressen <http://www.st.rim.or.jp/~koike/link.html>, hämta hem en videosnutt på en "Brown-Eared Bulbul" som dricker vatten från ett fågelbad hemma hos en ornitolog i Tokyo. Det ger en vink om hur informationsutbytet kommer att ske i framtiden.

Viken art är detta? Artbestäm.

Japansk sädesärta

News-groups

Det är allt vanligare att man förknippar Internet med de så kallade Web - sidor som har snygg layout, bilder och länkar till andra sidor. Man skall dock inte glömma att det finns en mer grundläggande del av nätet som ofta glöms bort, men som jag vill framhäva som mycket intressant, främst för oss med smala specialintressen. Dessa kallas "News Groups". Hit kan vem som helst skicka in brev som är öppna att läsa för alla. Det uppstår ofta diskussioner kring heta ämnen, och när det gäller fågelskådning rör det i regel artbestämning, tips om bra lokaler, reseberättelser samt försäljning av kikare, litteratur mm. De flesta inläggen kommer fortfarande från USA, men en ökande andel europeiska inlägg börjar dyka upp.

Några tips på grupper:

1. rec.birds
Innehåller allmänna diskussioner
2. alt.binaries.picturec.animals
Innehåller djurbilder, däribland mycket fågel.
Hit skickar bl.a. amatörfotografer in sina bilder. Ofta förekommer även efterlysning av bilder på en viss art man vill studera närmare.

Lycka till och surfa lugnt....

*Joakim Ed
Videvägen 12
64533 Strängnäs
0152 - 12021
jocke@teleopti.se*

Fågellokal i Sörmland-Hävringe

Inledning

När förteckningen över Sörmlands fåglar kom ut 1992 var det säkert flera med mig som noterade att en plats som hette Hävringe, och som uppenbarligen låg vid kusten förekom förvånansvärt ofta när det gällde äldre fynd av rariteter. Eftersom raritetsfynd brukar indikera god förekomst av fågel över huvud taget väcktes min nyfikenhet inför platsen. När jag sedan på kartan fick klart för mig öns geografiska läge stod det klart att jag måste dit. Då jag märkte att jag inte var ensam om dessa funderingar började jag kolla upp vad som krävdes för att ta sig dit. Eftersom ön är militärt skyddsområde var det ju tyvärr inte bara att åka dit utan vidare. Dessutom förelåg ju praktiska förhinder såsom transport och boende. Efter ett betydande antal telefonsamtal med kontakter med militär, lotsen, lokala jägarföreningen, diverse fiskare o.s.v. såväl som skriftliga ansökningar om

landstigningstillstånd, hade till slut alla praktiska och rättsliga förhinder för ett besök undanröjts. September 1993 gjordes jungfruturen med en inhyrd fiskare ut till f.d. lotsstationen där vi hade hyrt rum. Detta var nu den första ordnade skådaraktiviteten på platsen som jag känner till sedan Bengt Larsson huserade där under 70-talet. Eftersom platsen finns beskriven tidigare av nämnde Larsson nöjer jag mig här med att försöka återspegla en del av känslan av att befinna sig i Sörmlands ytterskärgård genom några personliga dagboksanteckningar.

September

En tidig och klar lördagmorgon rullar vi närmare Hävringe med en anlita fiskare. Det går fortfarande ganska grov sjö trots måttlig vind, en sjö som är en rest från fredagen då det blåste mellan 15 och 20 m/s vid Gustaf Dalén. Det är en

Lövsångare. Foto: Svante Joelsson

osannolikt vacker septemberdag som känns extra märkvärdig då det blåst kraftigt och regnat horisontalt de senaste dagarna. Vad detta skulle ha för effekt på fåglarna märktes redan när vi anlände till hamnen. Långt ut på klippställarna och på hamnpiren hoppade kungsfåglar, rödhakar och lövsångare. När vi undersökte ön lite närmare stod det klart att det fullkomligt kryllade av småfågel, främst de tre redan nämnda arterna men också några russin i kakan såsom exempelvis blåhake och videsparv. Ett intensivt sträck av sädesärlor och ängspiålkor pågick över oss med enstaka rödstrupiga piålkor samt lappsparvar. Vi fick nu också en demonstration av hur fort en sådan här plats kan bli fågeltom eftersom det fina vädret höll i sig. Efter tre dagar med sol, lugnt och behagligt högtrycksväder med rena högsommartemperaturerna är det plötsligt mycket glest mellan tättingarna på ön. Vi får istället nöja oss med en sällskapande ung pilgrimsfalk samt den ordinarie fågelfaunan i ytterskärgården i form av alkor, labbar, ejdrar o.s.v. Sammantaget blev som synes premiärturen mycket lyckad och gav förstås mersmak.

Oktober

Efter en dag med ordinärt ostadigt höstväder börjar vinden vrida under kvällen och under natten blåser en frisk vind upp från öster. Vid frukosten stiger förväntningarna på dagen då dessa ostvindar ibland kan bjuda på imponerande sjöfågelsträck. Framförallt kommer sjöfåglarna inom synhåll då de pressas in mot kusten av vinden. Vi kan sedan under morgontimmarna få bekräftat att våra förhoppningar inte varit förgäves. Stor- och smålommar sträcker förbi mest

hela tiden i enstaka exemplar. Ejderformationer drar mot horisonten och även alfågel sträcker i betydande antal denna dag. En bit in på förmiddagen dyker också de första prutgåsflockarna upp. De kommer på typiskt manér i sina radformationer från NO, och flera flockar drar rakt över Hävringe. Största sammanhängande flocken är på ca 600 individer och vid dagens slut har över 2000 prutgäss inräknats. Uppskattningar av ejder och alfågel hamnar på ca 15000 respektive 7000 ex. I mindre antal sågs också diverse simänder, skrakar, alkor, svärter och sjöorrar. Efter en dag i blåsten är det sedan skönt att sätta sig en stund i bastun för att därefter i glada vänners lag avnjuta en middag samt sammanfatta dagen i obsboken. Efter en lyckad sträckdag, och uppvärmd av bastun med mat i magen och en öl i handen, kan man sedan börja tala om livskvalitet!

Mars

Då det gick lite för kraftigt sjö för den planerade rundturen i skärgården får det istället bli ett strandhugg på Hävringe. Det är en kall och kristallklar vårvinterdag i tidiga mars med ett lätt snötäcke och lite is kring strandkanten. Det glittrar förrådiskt inbjudande från havet som annars har en kallt djupblå färg, och solen slösar sina strålar över oss. Man kan redan ana vårvärmens antågande. Nere nära hamnen har redan en del tobisgrisslor anlant och många av dem har redan nära nog komplett sommardräkt. De ligger där och kråmar sig för varandra och visslar sin märkliga "sång" och avslöjar det klarröda gapet. Också någon enstaka tordmule flyger omkring, också den i sommardräkt, och adderar till förvårkänslan. I övrigt är fågelutbudet ganska magert som väntat men på långt håll upptäcks en flock

småvadare som tätt över vattenytan far fram och tillbaks över de allra yttersta låga skären i snabba vändningar. Skärnsnäppor! Som tycks trivas där det är som allra kargast i ytterskärgården. En kopp kaffe vid en södervägg och lyssnandet till knipornas vinande vingar, ejdrars spel och takdropp får tiden att stå stilla en försvinnande kort stund före återtagtet till landbacken och verkligheten.

April

Att tillbringa påsken på en isolerad ö i skärgården låter för många mycket främmande. Personligen har jag svårt att se bättre platser att tillbringa den på då man vid den tiden på året kan kombinera ett av vårens trevligaste värtecken, ejdersträcket, med en god påskmiddag. P.g.a. ostkustens geografi i vårt land har detta sträck en tendens att genomsnittligt gå något närmare kusten än höststrecktet, d.v.s. fåglarna går oftast inom synhåll åtminstone från de yttre öarna. Det är också en fröjd för ögat att få se flock på flock med värtecknade ejdrar dra norrut. För den ihärdige observatören kan också belöningen bli en praktejder insprängd i någon flock. Att ihärdighet dock inte alltid lönar sig har jag själv bittert fått erfara då jag efter en hel dags spanande sent på eftermiddagen lyckades missa just en praktejder som for förbi på allt för få sekunder. I detta läge är det nästan nödvändigt att ha nämnda påskmiddag att se fram emot då mörkret börjar lägga sig.

Maj

Saker och ting blir sällan som man tänkt sig, men ibland blir det mer annorlunda än vad man kunnat drömma om.

Inför min första tur till Hävringe i maj såg jag framför mig en behaglig skådning i soligt majväder i lätt klädsel med gott om tropikflyttare i buskarna och kanske någon udda art som piggar upp ytterligare. När sedan verkligheten visar sig vara några få plusgrader, ihållande nederbörd och avbruten helg med tidigarelagd hemresa p.g.a. varning för snöstorm (i mitten av maj!) kan man lätt bli lite nedstämd. Det märkliga är dock att dessa oväder ganska ofta producerar mängder med fågel på skärgårdsöar, något som genast får en skådare på bättre humör. Denna helg var inget undantag varför resultatet blev imponerande med mängder av tättingar på ön, en hel del sträckande tringavadare samt mycket sträckande tärnor. I vanlig ordning när det finns gott om trivialarter låter inte de udda fynden vänta på sig: denna gång var det bl.a. bredstjärtad labb och svarttärna över havet samt blåhake, svart rödstjärt och engelsk sädesärla på ön. Det allra roligaste var dock ortolansparvarna! Redan första dagen upptäcktes några få rastande dylika helt orädda på gräset mellan bodarna vid hamnen. Vartefter helgen led ökade antalet och som mest uppskattades det till 40-50 individer på ön, största sammanhängande flokken på 23 ex (!) återigen födosökande på marken ner mot hamnen. Känslorna efter en sådan här helg blir naturligtvis något blandade men man kan konstatera att man sällan får tråkigt om man helt utlämnar sig åt elementens nycker.

Augusti

Att det faktiskt kan vara varmt med vackert väder på Hävringe har jag bevisat för mig själv under en värmebölja i augusti. Syftet med denna tur var inte att

Labb. Foto: Svante Joelsson.

skåda fågel utan att semestra några dagar bland klippor, hav och sol. En liten förhoppning om sträckande vadare och vitfågel närde jag förvisso i bakhuvudet; man får ju inte slappna av för mycket. Det känns onekligen lite udda att ligga och sola på de yttersta klipphällarna på Hävringe, där man knappast kan stå utan att riskera att bli nedspolat i havet under höststormarna, med ett spegelblankt sommarhav vid fötterna. Udda känns det också med en massa andra besökare på ön, en ö som under tidig vår och höst annars brukar vara mycket folktom. Nu ligger det plötligt segel- och motorbåtar för ankar lite här och där och det är folk i de flesta sommarstugorna. Trots sommarstiltjen är det förstas inte helt fågeltomt. På själva ön är det dock mycket glest och endast en ung rosenfink påminner om att höststräcket faktiskt börjat. Trevligaste sällskapet på skären runt ön utgör annars de stationära paren av labb. Minst fem par gör sitt bästa för att överglänsa varandra i luftakrobatik

samtidigt som de får all vitfågel i grannskapet på vingarna. P.g.a. de varierande färgteckningarna på individerna lär vi oss snart att urskilja de olika fåglarna och kan då också konstatera ganska stora skillnader i hur kraftfulla och "tunga" de tycks vara i sitt uppträdande, vilket är något att tänka på när man ska artbestämma bredstjärtade labbar utan "klubbor". En annan intressant iakttagelse vi gjorde var att man en ljummen sommarkväll, sittande på trappan till lotsvillan, ser mot väster och den nedgående solen kan konstatera att också Oxelösund kan vara vackert. Åtminstone på detta avstånd och i silhuett mot en orange-rosa himmel.

För den som är intresserad av att besöka Hävringe så kan detta f.n. göras utan att man på förhand behöver ansöka om landstigningstillstånd. Fr.o.m. 1995 kräver Marinkommando Ost inget sådant tillstånd längre. Vill man hyra rum i lotsvillan kontaktar man lämpligen lotschefen i Oxelösund. Standarden är

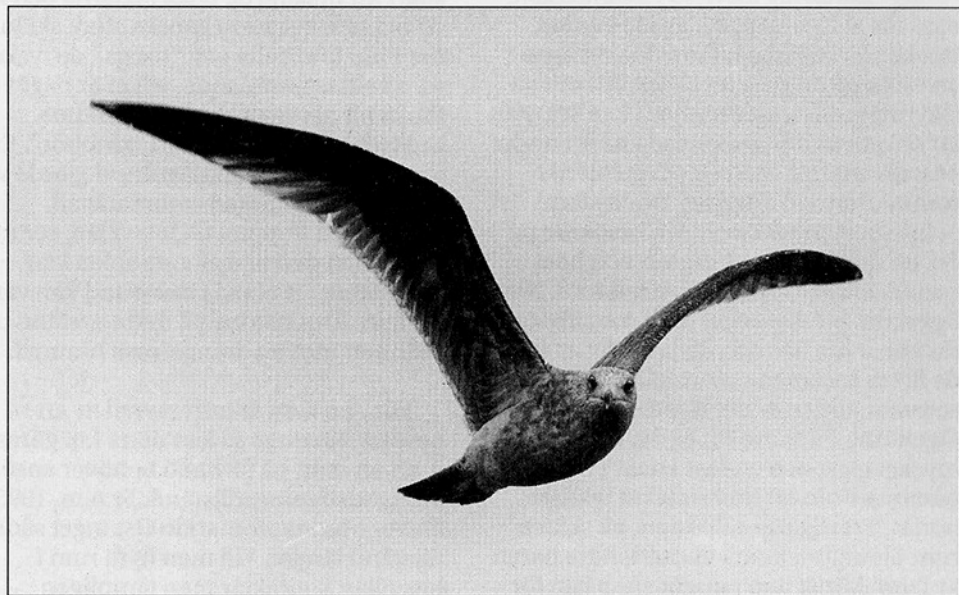
ungefär som på ett vandrarhem och det finns tolv bäddar, dusch med bastu samt fullt utrustat kök inklusive mikro. Priset är i skrivande stund 150 kr/dygn för sängplats plus 20 kr/dygn för vattnet till stugföreningen. Det finns ingen brunn på ön varför vatten måste transporteras ut i särskilda tankar, därav den höga avgiften. Transporten kan ordnas genom att man kontaktar en fritidsbåtsägare, fiskare eller lotsen allt efter årstid och väder. Åker man med lotsen kan man vara säker på att alltid bli hämtad oavsett väder. Nackdelen är förstås priset som är 1500 kr för en tur, alltså 3000 kr för dit- och hemkörning. Då lotsen tar upp till ca tio personer kan det vara ett alternativ om man är ett kompisgäng som ska ut. Vill man åka ut ensam eller bara några stycken går det bra att lifta med lotsbåten när den har en körning förbi Hävringe, något den brukar ha de flesta dagar. Även

denna liftning lär numera vara avgiftsbelagd men jag vet inte med hur mycket. Ska man lifta måste man dock ha marginaler i tid både för dit- och hemresa eftersom man aldrig i förväg vet när resan blir av. Har du slutligen några frågor om ön är du välkommen att kontakta under-teknad.

Referenser

- Larsson, B. 1969. Besök på Hävringe. -Fåglar i Sörmland 2: 32-35
Larsson, B. 1971. Verksamheten vid Hävringe. -Fåglar i Sörmland 4: 33-36
Larsson, B. 1976. Höstbesök på Hävringe. -Fåglar i Sörmland 9: 15-19
FSO. 1992. Sörmlands Fåglar. Suppl. nr. 2

Göran Andersson
Mosstorp Forssavägen
642 93 Flen

Gråtrut, ungfågel. Foto: Svante Joelsson

Fältbestämning - Törnskator

Fältbestämning av törnskata *Lanius collurio*, isabellatörnskata, *L. isabellinus* och brun törnskata *L. cristatus* av:
Klaus Malling Olsen, Mads Jensen Bunch,
Kasper Thorup & Carl Christian Tofte.

Inledning

Törnskatan är vanlig i Sverige mellan maj och september, men sällsynt efter mitten av oktober (dock årlig, speciellt på Öland). Isabellatörnskata har anträffats 8 gånger, varav flertalet är ungfåglar i oktober. Brun törnskata har i Europa blott setts två gånger: 30.9-2.10 1985 adult Shetland, England och 15.10 1988 1K Gedser, Danmark (Alström et al. 1992, Hume 1993). Denna uppsats tar upp fältbestämning av de tre arterna. Den baserar sig på fältstudier i Skandinavien, Kazakstan, Kirgisien, Sibirien, Kenya, Indien och Nepal samt på studier av museiskinn

på Universitets Zoologiske Museum, Köpenhamn och på Naturhistoriska Riksmuseet, Stockholm. Dessutom har relevant litteratur genomgåts.

Törnskatans hanar är så karakteristiska att de inte borde orsaka problem. Notera dock, att törnskatehanen i extremfall har ljus fläck vid handpennornas bas (Doherty 1983, Harrop 1990, Chylarecki 1991, Svensson 1992). Däremot är honor och årsungar mer lika isabella- och brun törnskata. Alla är kraftiga, rundhövdade tättingar med brun ovansida, ljusare undersida och medellång stjärt. Normalt sitter de öppet, gärna i toppen av småbuskar. Biotopen är inte avgörande för sträcket, men som ett kuriosum kan nämnas av hela tre av de svenska fynden av isabellatörnskata

har gjorts i ett och samma buskage: de yttersta enbuskarna vid Ottenbylund.

En *Lanius* med svart mask, ljus och otecknad ovansida och kontrasterande rosttonad stjärt är ingen törnskata; nyligen har ett foto av en leucistisk törnskatahan publicerats (*Limicola* 1995:342), men denna hade närmast ljusgrå rygg sida (inklusive stjärt) och vitaktiga handpennor.

Allmänt om storlek och jizz

Törnskatan är en ganska kompakt fågel med aningen trekantig huvudsilhuett samt medellång, tämligen bred och avklippt stjärt.

Isabellatörnskata kan förefalla något slankare med smalare och därför längre stjärt samt mer jämnrundat huvud, men de proportionella skillnaderna är små och tämligen värdelösa vid jämförelse de två arterna emellan.

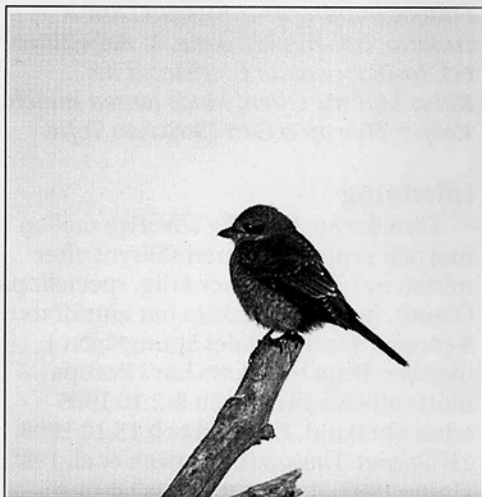
Brun törnskata verkar allmänt kraftigare med större och rundare huvud samt kraftigare näbb än törnskatan och isabellatörnskatan. Viktigast är stjärten som är tydligt smalare och rundare än hos de två andra arterna. Detta grundar sig på att den yttre stjärt pennan är upp till 25 mm kortare än den längsta. Sedda underifrån verkar de yttersta sluta ca. 40% inne på stjärten. Dessutom är de enstaka stjärt pennorna smalare hos brun törnskata - det kan verka som om arten saknar de yttersta paret stjärt pennor! Eftersom brun törnskata i hon- och ungfågeldräkterna påminner om törnskata, är stjärtens annorlunda längd, bredd och form den viktigaste enkelkaraktären.

Törnskata; allmänt om honor och ungfåglar

Den adulta törnskatehonan har jämnfärgad mellanbrun rygg i kontrast till gråtonad nacke (ibland framrygg) och stjärttäckare, men högst svagt till den mörkbruna stjärten. Huvudet är gråbrunt med antydning till bruntonad mask kring och bakom ögonen, ibland med vit fläck över ögat. Buksidan är vitaktig med distinkt svart fjällig teckning på bröstsidorna och flankerna, ibland även som mera diffus fläckning på strupens sidor. Teckningen är tämligen distinkt mot bukens vitaktiga bottenfärg. Flankerna och bröstet är jämnfärgade med buken; bara under 5% har svagt beige anstrykning över bröstet och längs flankerna, med vit till gråtonad undergump.

Vingen är mörkbrun. Tertialerna är mörka med ljusare bräm, som blir vita emot spetsen. De tenderar att kontrastera mot ryggen och den gråtonade övergumpen, som har mörka subterminalband. Den mörkbruna stjärten har distinkt ljus inramning. Stjärtens undersida är gråtonad. Näbben är svartaktig och benen mörkgrå till svarta. I mycket sällsynta fall påminner honan om hanen, men har då brun bandning på buksidan (Svensson 1992). På hösten är vingarna och stjärten slitna.

Juvenil törnskata skiljer sig väsentligt från honan på att ryggsidan är mörkfjällig. Dessutom är nacken svagare grå och på sin höjd svagt kontrasterande mot ryggen. Ovansidan varierar från varmt rostbrun till gråbrun, ibland bara med obetydligt kanelbrunt i dräkten. Visserligen finns fåglar med rödaktig stjärt, men den är då av samma färg som manteln, och dess undersida gråtonad utan rostbrunt. Tertialerna skiljer sig från den adulta honans genom att ha svartaktigt

Törnskata juvenil. Märk att hela ryggen är tvärbandad och tertialerna har avstickande ljusa spetsar. Falsterbo september 1979.

Foto: Klaus Malling Olsen

bågformade subterminalfläckar mot ljusare bräm (blir som hos adult hona vitast i spetsen). Den svarta subterminalteckningen är generellt tydligast hos de gråaste fåglarna, medan vissa röda fåglar har den reducerad till en obetydlig mörk spets på en annars otecknad brunröd tertial. Normalt sett kontrasterar inte tertialerna mot ryggen som hos adult hona.

Undersidans teckning påminner om adulta honors, men bottenfärgen är generellt mer gulbruntonad, ej så rent vit som hos adult hona, och den mörka fjällteckningen är generellt kraftigare och mer oregelbunden ("sjaskig").

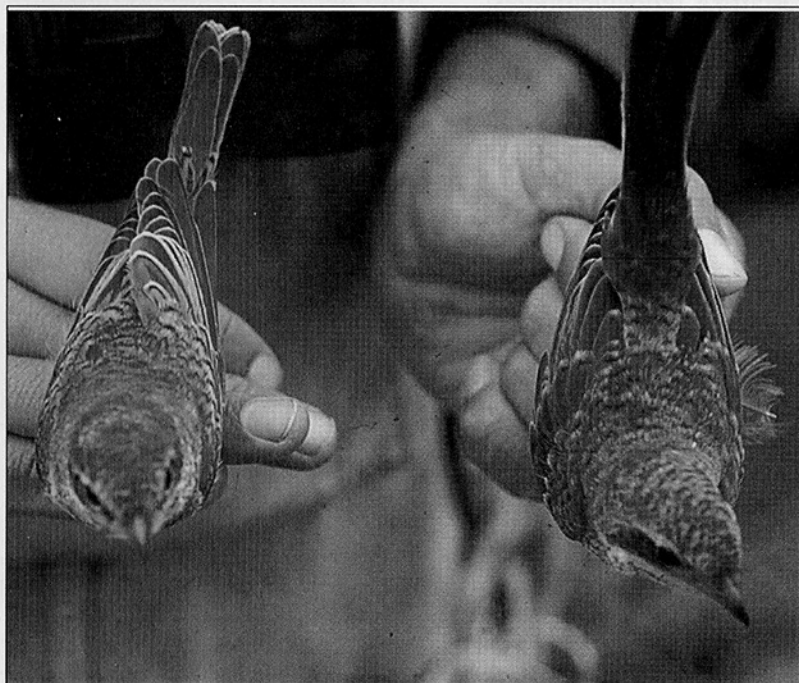
Strupens sidor är vanligen mörktecknade, vilket kan göra att ett arttypiskt ljuskäggstreck framsträder. Under hösten är vingen och stjärten fräscha. De stora individuella variationerna bland ungfåglarna är förbryllande. Det ligger

nära till hands att spekulera i köns-
skillnader, och det har i viss mån visat sig
berättigat.

Fåglar med kraftigt rödtonad rygg och
stjärt mot tydlig gråtonad nacke och
övergump, samt de mörkaste hand-
pennorna, har alla visat sig vara hanar -
enkelt uttryckt kan man se vad fågeln
senare i livet kommer att utveckla sig till.
Även unga honor kan vara varmt färgade
ovantill men är då jämnare bruna utan
särskilt stor kontrast mellan nacke och
rygg och är ej så varmt rödbruna utan
ljusare kanelbruna. De viktigaste art-
karaktärerna för honfärgade törnskator
relaterar till ryggens och stjärtens färg
och teckning.

Ryggen och stjärten är jämnfärgade
(särskilt viktigt hos juvenila med
rödtonad stjärt!). Är ryggen obandad
under hösten är fågeln adult hona.
Artkaraktär är då gråtonad hjässa och
mantel samt övergump. Är stjärten
dessutom mörkare brun än ryggen är
saken klar: törnskata. Ungfåglar på
hösten har tydliga mörka tvärband på
ryggen, vilket erhålls tills fågeln når
vinterkvarteret. Visserligen har juvenila
isabella- och brun törnskata även
tvärbandad (fast ej så distinkt) ovasida,
men eftersom det mesta av dräkten
ruggas före höstflyttningen erhålls bara
enstaka bandade fjädrar på en annars
jämnbrun ovasida under höst-

Törnskator, juvenila. Märk skillnaden ovanpå. Den högra (röda) individen har grå nacke avsatt från röd rygg - en kombination ganska typisk för unga hanar. Den vänstra (gråa) individen har ovanligt ljusa ränder på armpennorna. Christiansö Danmark, augusti 1994. Foto: Mad Jensen Bunch.

flyttningen. Dessutom är inga andra törnskator så varmt rödbruna på ryggen som vissa unga törnskator.

Utbredning och raser hos isabellatörnskata och brun törnskata

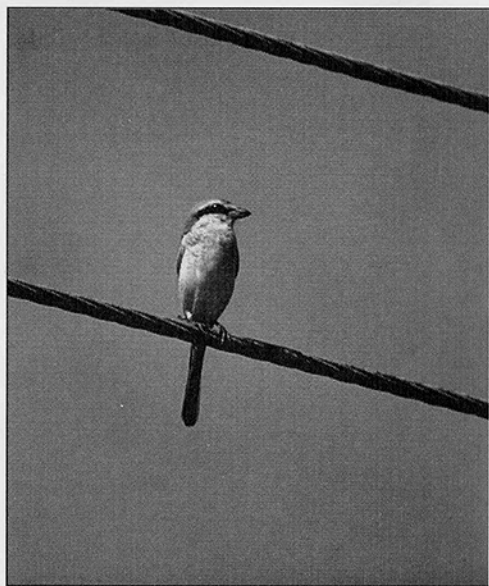
Isabellatörnskata finns i ett antal raser i Asien. (Isabellinus) häckar i sydliga Centralasien (bergskedjan Tian Shan) in i Kina och övervintrar mellan Sydkina och Pakistan, enstaka till sydliga Arabien. (Phoenicuroides) är den västligaste rasen. Den häckar från Kaspiska Havet österut till Tian Shan och söderut till Iran och Afghanistan; övervintrar mellan sydliga Arabien och Östafrika. (Phoenicuroides) är förmodligen den vanligaste rasen i Västeuropa. (Speculigerus) häckar mellan Mongoliet och Nordkina. Övervintrar i Central- och Sydarabien samt i Östafrika, generellt längre norrut än (phoenicuroides). Detta är den vanligast observerade arten i Mellanöstern (Shirihai 1996). Dess förekomst i Västeuropa är oviss eftersom säker rasbestämning från (phoenicuroides) inte är möjlig. I Altai hybridiserar törnskata och isabellatörnskata (Cramp & Perrins 1993).

Brun törnskata (cristatus) häckar i Central- och Ostsibirien, och övervintrar i sydliga Asien. Raser längre österut behandlas ej i denne uppsats.

Isabellatörnskata och brun törnskata; adulta hanar

Lättast bestämbar är hanen av den ljusa rasen (isabellinus), som har ljus sandfärgad översida i kontrast till ljus rostbrun övergump och stjärt. Undersidan är vitbeige till vit, normalt helt utan mörka teckningar. Den svarta masken är ofta ljusare framför ögat, och eventuellt ljus ögonbrynstreck är svagt, då det sammanfaller med hjässans färg. Normalt finns en tydlig vit fläck vid handpennornas bas (2-6 mm) men den kan saknas.

Hane isabellatörnskata (phoenicuroides) har mörkare brun ovensida och avstickande rödbrun hjässa

Brun törnskata adult. Märk stort huvud, kraftig näbb och mycket typisk stjärt; smal med rundare "hörn". Malaysia oktober 1993.

Foto: Arnoud B. van den Berg.

samt nacke. Ansiktsmasken är normalt mer komplett svart, även framför ögat, och ögonbrynstrecket är tydligt ljusare än hjässan. Pannans avgränsning mot näbben är svart. Desutom är övergumpen och stjärten en ton rödare, och undersidan vitare med skär ton (Alström et al. 1992).

Den vita fläcken vid handpennornas bas är 5-10 mm, och saknas aldrig (Shirihai 1996). Den är lika typisk och distinkt som hos hane av halsbandsflugsnappare.

Hanan av rasen (*speculigerus*) är intermediär med ljusare sandfärgad ovansida än (*phoenicuroides*). Den saknar rödbrunt på hjässan och nacken. Den svarta masken och den vita fläcken vid handpennornas bas påminner om (*phoenicuroides*.) Ovansidan kan vara ljus som hos (*isabellinus*), men är normalt en ton mörkare gråbrun. Undersidan är varmare gulbruntonad än hos (*phoenicuroides*).

Hanan av brun törnskata påminner i dräkten om hane av isabellatörnskata (*phoenicuroides*), men ovansidan är varmare brun med svagare eller obefintlig kontrast till stjärten; på bortflygande fåglar anas dock en viss kontrast (sedd juni i Sibirien på flera individer). Hjässan och nacken är av samma varma bruna färg som ryggen (kontra isabellatörnskata (*phoenicuroides*)). Strupen är vitaktig, men bröst, flanker och undre stjärttäckare orangebruna, mörkare och varmare färgade än hos någon isabellatörnskata. Även övergumpen kan vara orangetonad, och är ibland i arttypisk kontrast till såväl rygg som stjärt. Typiskt är att skillnaden mellan flankerna och övergumpen är svag. Några har ett diffust gråvitt pannband och tydligt ljust ögonbrynstreck

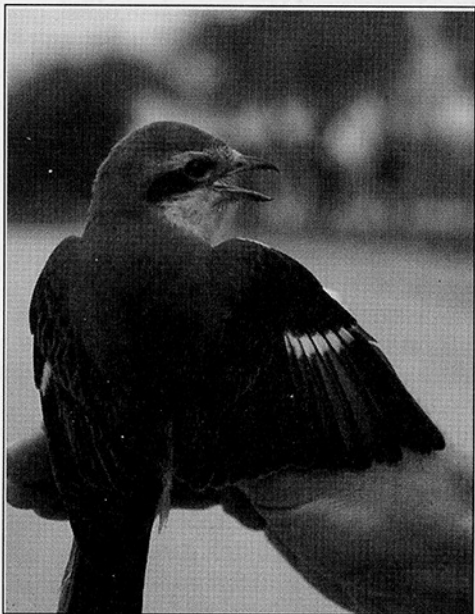
(Alström et al. 1992); hos andra är ögonbrynstrecket svagt och otydligt (egna observationer, Sibirien). Pannan är vid näbbens bas gulvit. Näbben är svart, men får om vintern ljusare innerdel, och kan vara tydligt tvåfärgad.

Isabellatörnskata och brun törnskata, adulta honor

Hos (*isabellinus*) påminner honan om hanen, men den adulta honan har svagare och brunare mask (kan vara helt ljus framför ögat), undersidan har svaga mörka fjällteckningar och den vita fläcken vid handpennornas bas är otydlig eller saknas. Några kan vara så ljusa och otecknade, att de får i stort sett ljust huvud; detta tillsammans med den sandfärgade ryggsidan, de tämligen ljusa handpennorna och den rostbruna stjärten kan ge association till "öken-sångaretecknad törnskata", alltså förvånansvärt jämnljus. I mycket sällsynta fall saknas rött i stjärten. Notera att (*isabellinus*) ej har mörka band på övergumpen som såväl törnskata, brun törnskata och (*phoenicuroides*) har.

Hos (*phoenicuroides*) har honan svagare mask än hanen (okomplett i tygeln, som kan vara ljus), och hjässan samt nacken kontrasterar mindre än hos hanen. Dock är hjässan något brunare än ryggen, övergumpen har normalt smala, mörka fjäll. Adult hona har jämna gråbruna tertialer med ljus rand av samma färg på såväl spets som kant. Detta bildar tillsammans med ljusa ränder på arm-pennorna en ljus vingpanel, som kan vara tydlig på sittande fåglar.

Undersidan är vitaktig till cremegul med svaga, mörka fjäll på bröstet; tydligast på sidorna. Typiskt är att handpennorna är markant mörkare än resten

Isabellatörnskata (Phoenicuroides), adult hona. Typiskt för honor är bruntonad mask, som är diffus framför ögat. Hjässan och ryggen en ton brunare än hos (specilugerus). Jubail, Saudi Arabien, april 1991.

Foto: Arnoud B. van den Berg

av vingen och ryggen.

Hona (specilugerus) påminner om (phoenicuroides), men har normalt svagare mask, och saknar varmt brun anstrykning på hjässan och i nacken. Bägge dessa raser har vit fläck vid handpennornas bas (3-6 mm.) (Shirihai 1996).

Brun törnskata hona påminner om (phoenicuroides) men har normalt tydligare fjällig teckning på bröstsidorna och de orangetonade ej ljust sandfärgade flankerna. Även de undre stjärtäckarna är orangetonade till skillnad från isabellatörnskatans vitaktiga till svagt sandfärgade. Dessutom är handpennorna jämnfärgade med resten av vingen, ej avstickande mörka som hos isabellatörnskatan. Tertiälernas ljusa ränder påminner om isabellatörnskatans, och är av samma färg på svävål ytterfan som spets - en viktig skillnad från törnskata, som har vitare spetsar än ytterfan. De jämnljusa tertiälränderna bildar en ljus panel på den samlade vingen.

Brun törnskata saknar i fält vit fläck vid handpennornas bas (men allra längst in kan handpennorna vara ljusa, vilket dock normalt bara ses när man har fågeln i handen). De mörka isabellatörnskatorna samt vissa bruna törnskator skiljs från törnskata på deras rostbruna stjärt i kontrast till gråbrun rygg. Stjärten har svagt ljusare bruna sidor (ej distinkt vitaktiga som törnskata). De saknar törnskatans gråa anstrykning i nacke och övergump, men har generellt tydligare ljust ögonbrynstreck, förstärkt genom de mörkt gråbruna örontäckarna.

Törnskathonan har dessutom ofta rödbruntonad mantel och armtäckare, varmare bruna än hos brun törnskata och avstickande från den gråare nacken/frammanteln och övergumpen. Brun törnskata och törnskata har kraftigare fjällteckning på buksidan än isabellatörnskata, men törnskata har kraftigare teckning och är mer "sjaskig" än någon brun törnskata. Dessutom har törnskata vanligtvis mörka partier på strupsidorna i kontrast till ljusare skäggstreck. Hos brun

törnskata är det viktigt att notera, att bröstet och flankerna har kraftigt orangetonad anstrykning, ibland jämnfärgad med övergumpen, vilket ej ses hos de övriga arterna. Brun törnskatas orangetonade övergump är desutom avstickande från ryggens och stjärtens färg. Hos isabellatörnskatan är övergump och stjärt av samma färg, medan törnskatan vanligen har gråtonad övergump mot mörkare stjärt. Även brun törnskatas honor har ibland rödare hjässa än rygg. Märk även de viktiga skillnaderna i stjärtens form nämnd här ovan.

Isabellatörnskata och brun törnskata: ungfåglar

I den juvenila dräkten är de tre arterna mycket lika varandra, men medan törnskata erhåller juvenildräkten under höstflyttningen, ruggar isabella- och brun törnskata delar av dräkten, här i bland hela eller det mesta av ryggen. På hösten erhåller de unga törnsikator sina tydligt tvärbandade ryggidor, vilket är den viktigaste enkelkaraktären. Om stjärten är rostfärgad är även ryggen det; stjärten kontrasterar aldrig tydligt med manteln och den övriga ovansidan.

Isabellatörnskata (speculigerus), adult hane. Notera den gråbruna översidan. Den stora vita fläcken vid handpennornas bas är arttypisk. Jubail, Saudiarabien, april 1991. Foto: Arnoud B. van den Berg.

Törnskata, juvenil. Jämför med adult hona: åldersbestäms på tydligt tvärbandad rygg, mörka subterminalfläckar på större täckare, tertialer samt övergump. Stjärten är hos denna individ mörkare brun än ryggen. Skåne, augusti 1995. Foto: Hans Larsson

Törnskata, adult hona. Notera otecknad brun rygg i kontrast till gråtonad nackel/främsta delen av manteln. Svagt ögonbrynsstreck samt bröstsidor och flanker täcks av oregelbundna mörka fjäll, som ger honor och ungfåglar av törnskator ett typiskt "sjaskigt" utseende. Skåne, augusti 1995. Foto: Hans Larsson.

Brun törnskata 1:a vinter. Påminner om törnskata men har tydligare huvudteckning, svagare tecknat mörkfjälligt bröst respektive strupsidor samt i stort sett otecknad rygg. Ljusa ränder på tertialerna bildar smal, ljus vinpanel. Notera gulbrun anstrykning längs flankerna. Gedser, Danmark okt 1988. Foto: Kasper Thorup.

20

Isabellatörnskata (*isabellinus*). Den ljusaste och lättast bestämbara av de behandlade *lanius arterna*- nästan jämnt sandfärgad med kanelbrun stjärt: ökensångarversion av törnskata. Kina, augusti 1989. Foto: Stig Jensen

Färgbilderna är sponsrade av
Gunnar Olssons Foto

Övre raden vänster: 1k Isabellatörnskata (*phoenicuroides*). Mitten 1k isabellatörnskata (*isabellinus*). Höger överst: 1k törnskata av den "röda" typen.
Mellanraden vänster: ad törnskata, hona. Höger: 1 k törnskata av den "gråa" typen.
Nedre raden vänster: 1k brun törnskata. Höger: 2k brun törnskata.
Målning: Mad Jensen Bunch

De ljusaste isabellatörnskator (isabellinus) är så ljusa och omarkerade, att de i stort sett ser jämnljusa ut i fält, fränsett avstickande rostbrun stjärt. Unga (isabellinus) har bara svagt markerad mörkare örontäckare, vingpennorna kan vara så ljusa som resten av vingen och undersidan vitaktig, bara med mycket smal och indistinkt fjällteckning på bröstsidor och flanker. Dessutom saknas mörka fläckar och subterminalband på övergumpen, stjärten är i stort sett otecknat ljust kanelbrun.

Ung (phoenicuroides/specilugerus) är tämligen lik ung törnskata, men har en färgton ljusare gråbrun rygg, något tydligare, men smalare mörk mask (vanligen som ett mörkt streck framför fläcken bakom ögat) samt avstickande rostbrun övergump och stjärt. Ung (phoenicuroides/specilugerus) påminner om adulta honor, men har mörk fjällig teckning i pannan och tydligare mörk fjällteckning på buksidan. Dessutom är masken normalt svagare, och kan nästan saknas, speciellt framför ögat. På hösten finns vanligen enstaka tvärbandiga fjädrar kvar på ryggsidan - och alltid på övergumpen. Armtäckarna och tertialerna har mörka subterminalband och jämnljusa spetsar och ränder. I typfallet bildar de ljusa ränderna på tertialer och armpennor en ljus vingpanel, som är tydligare än hos törnskata, men ej så påfallande som hos brun törnskata.

Handpennorna är mörkare än ryggen och den övriga övervingen.

Handtäckarna har ljusa spetsar och mörka subterminalteckningar (som mest svaga ljusa ränder på handtäckarna hos adult hona).

Unga (phoenicuroides) har rostbrun övergump och stjärt; de mellersta stjärt-

pennorna är mörkare än de yttersta, och stjärten blir normalt mörkare mot spetsen. De mest markerade fåglarna har stjärtteckning snarlik rödstjärt, en association som är tydlig i flykten, där de är törnskateversioner av rödstjärt. Näbben är ljus (skär) med mörkare spets, begränsad till de yttersta trettio procenten. Unga isabellatörnskator skiljs från törnskata på den gråbruna ryggen och armtäckarna i kontrast till röd- till kanelbrun övergump och stjärt (hos några arttypisk "rödstjärttecknad"). Som mest har höstfåglar enstaka mörka "fjäll" på manteln; törnskata har hela ryggsidan tydligt bandad under höststräcket.

Adult hona törnskata har dock även otecknad brun ryggsida, men den står ej i kontrast till stjärten, nacken är grå och örontäckarna ibland arttypiskt djupt rödbruna. Dessutom har tertialerna hos törnskatahonan (och i viss mån även hos ungfåglar) ljusare spetsar än ytterfan. Unga isabellatörnskator har ljus tygel, medan den hos törnskata vanligen är mörkare, i all fall som en mörk linje nederst på tygeln fram till näbbens bas. Ung törnskata saknar normalt isabellatörnskatans ljusa vingpanel, har ljusare spetsar än ytterfan på tertialerna och aldrig någon ljus fläck vid handpennornas bas.

Stjärtens undersida är gråtonad hos törnskata, orangetonad hos isabellatörnskata. Törnskatans näbb är normalt tämligen jämmörk, bara med svagt gultill rosagrå innerdel, medan unga isabellatörnskator har skär näbb med svart spets. Isabellatörnskata saknar dessutom vissa törnskatans rödbruna inslag på armtäckarna, tertialerna, skuldrorna och framryggens nedre del.

Brun törnskata i sin första vinterdräkt har normalt rent brun, otecknad ryggsida

(som mest med enstaka fjälliga fjädrar) som är mörkare än isabellatörnskatans och generellt djupare gråbrun än törnskatans. Eventuell kontrasterande övergump skiljer: brun törnskatans orangebruna övergump bildar en artypisk kontrast till ryggen och stjärten (törnskata har grå övergump, isabellatörnskata varmt kanel- till rostbrun av färg som stjärten).

Huvudteckningarna är generellt tydligare än isabellatörnskatans med kraftigare ljust ögonbrynstreck mot brun hjässa och mörkbruna örontäckare. Tertialernas ljusa ränder står tydligt ut, och bildar ett distinkt, men smalt ljust fält på vingen (hos isabellatörnskata bredare, eftersom även de större täckarna har ljusa

ränder). Dessutom har unga bruna törnskator tydligare mörkfjällig undersida - speciellt flanker - än isabellatörnskata. Bandningen är inte så omfattande som hos törnskata, men verkar särskilt på flankerna mer välarrangerade som mörka tvärband framför U-formade "fjäll".

Några bruna törnskator har tydligt orangetonad anstrykning på flankerna, och flertalet har gulbrun till orangebrun undergump. Orangetoningen på flankerna och undergumpen på en (lanius) med tydligt bandade flanker är artypisk för brun törnskata. Näbben påminner om isabellatörnskatans, men är vintertid ibland tydligt tvåfärgad med svart spets väl avskild från den ljusa innerdelen - en karaktär vi inte hittat hos de två andra

arterna. Benen är vanligen gråblå vilket inte har setts hos de två övriga arterna (Cramp & Perrins 1993, egna observationer). Några är synnerligen lika törnskata (speciellt adulta honor), men stjärtens form skiljer sig (som nämnts härovan). Dessutom är näbben normalt ljusare med mörk spets (lik isabellatörnskatans) och huvudteckningarna tenderar att vara ännu kraftigare med mörkare mask, ljusare tygel och tydligare ljust ögonbrynstreck.

Brun törnskata. 1:a vinter. Påminner om törnskata, men har tydligare huvudteckningar, svagare tecknat mörkfjälligt bröst respektive strupsidor samt i stortsett otecknad rygg. Ljusa ränder på tertialerna bildar smal, ljus vingpanel. Gedser, Danmark, okt 1988. Foto: Kasper Thorup

Ruggning

Törnskatan ruggar bara mycket begränsat före höstflyttningen, men komplett i vinterkvarteret.

Isabellatörnskata adult (*phoenicuroides/speculigerus*) ruggar på samma sätt som törnskata. Före höstflyttningen ruggas stjärt och tertialer komplett eller partiellt. (Isabellinus) adult ruggar komplett före höstflyttningen. Brun törnskata adult ruggar de innersta 2-3 handpennorna, stjärten och flertalet stjärt pennor före höstflyttningen, och kompletterar ruggningen i vinterkvarteret. Till skillnad från andra (*lanius*) ruggar de ånyo före vårflyttningen (Svensson 1992), i stort sett komplett.

Alla de tre (*lanius*)-arterna ruggar en del av ungfågeldräkten före höststräcket, men törnskata minst, och regeln är, att hela dräkten är juvenil under höstflyttningen. Ung brun törnskata ruggar kroppen, några vingtäckare och tertialerna - ibland även yttersta stjärt pennorna före höstflyttningen.

För utlån av bilder samt fördjupande

kommentarer tackas Arnoud B. van den Berg, Chrille Cederroth, Stig Jensen, Hans Larsson och Lars Svensson. Tack även till personalen vid museerna i Köpenhamn och Stockholm för tillgång till skinn-samlingar.

Referenser

Alström, P., P. Colston & I. Lewington 1992: En fälthandbok över sällsynta fåglar i Europa. - Domino Books.

Capello, M.A., E.B. Ebels & W.R.L. Manu 1994: Izabelklauwier op Texel in oktober 1993. - Dutch Birding 16: 226-229.

Chylarecki, P. 1991: Red-backed Shrike with white primary patches. - British Birds 84: 69-70.

Cramp, S. & C.M. Perrins (red.) 1993: The Birds of the Western Palearctic, Vol. VII. - Oxford University Press.

Dean, A.R. 1982: Field characters of Isabelline and Brown Shrikes. - British Birds 75: 395-406.

Dean, A.R. 1983: Mystery photographs 77. Brown Shrike. - British Birds 76: 229-231.

Doherty, P.A. 1983: Red-backed Shrike with white primary patches. - British Birds

Karaktärer i handen (efter Svensson 1992, Cramp & Perrins 1993)

	Törnskata	Isabella-törnskata	Brun törnskata
Inskärning på sjunde handpennan	<i>Nej</i>	<i>Ja</i>	<i>Ja</i>
Vingen, mm	88-100	88-101	81-93
Stjärt, mm	69-80	73-87	77-89
Stärt/ving	0,73-0,83	0,8-0,93	0,0-1,01
Avstånd längst/kortast stjärtp. mm	7-14	7,5-14,5	12-28
Bredd på stjärtp. 20 mm från spetsen	9-12	(8) 9-11	6,5-9,5
Näbb, mm	16,5-20,2	16,4-19,9	16,8-21

76: 457-458.

Harris, A., K. Vinicombe & L. Tucker 1989: The Macmillan field guide to Bird Identification. - Macmillan.

Harrop, A.M.J. 1990: Another Red-backed Shrike with white primary patches. *British Birds* 83-123.

Hume, R.A. 1993: Brown Shrike in Shetland: new to Britain and Ireland. - *British Birds* 86: 600-605.

Nilsson, J. 1989: Isabellatörnskata funnen på Landsort. - *Fåglar i Stockholmstrakten* 18: 43-46.

Palmgren, J. & A. Stenroos 1985: Punapyrstälepinkainen Lanius (isabellinus) toisen kerran Suomessa. - *Lintumies* 20: 251-253.

Pearson, D.J. 1091: Field identification of Isabelline Shrike. *Dutch Birding* 3: 119-122.

Shirihai, H. 1996: The birds of Israel. -

Academic Press.

Smet, G. De 1994: Izabelklauwier te Heist in september 1989. - *Dutch Birding* 16: 229-231.

Svensson, L. 1992: Identification guide to European Passerines (4th edit.) - Stockholm.

Klaus Malling Olsen
Gartenrivej 3,1
DK 2100 Köpenhamn
Danmark

Mads Jensen Bunch
Möllegade 21, A st. tv
2200 Köpenhamn N
Danmark

Samt Kasper Thorup och
Carl Christian Tofte

Isabellatörnskata första vinter, förmodligen (phoenicuroides). Notera otecknad rygg, svagt markerat huvud, ljus vingpanel.
Helgoland, Tyskland, oktober 1993. Foto: Arnoud B. van den Berg:

Inventering- Rågö, Stångskär

Sjöfågelinventering inom Rågö-Stångskär fågelskyddsområde i Tystberga, Nyköping, 1995.

Inventeringen har utförts av Arne Andersson.

Inledning

Avsikten med inventeringen har varit att uppskatta det totala sjöfågelbeståndet vad beträffar det häckande antalet arter och att genom jämförelse med tidigare i området utförda inventeringar av Viking Olsson, 1951 (där redovisningsmaterialet bygger på antalet funna bon), Bo Ljungberg, 1971 (där resultatet även i vissa fall är baserat på räkning av antalet stationära par), Anders Bylin, 1980 (en inventering med inriktning enbart på grågåsens förekomst i området) undersöka dagens situation.

Med sjöfåglar avses:

Lommar, doppingar, skarvar, andfåglar, vadare, labbar, måsfåglar, tärnor, alkor samt kråka.

Inventeringsområde

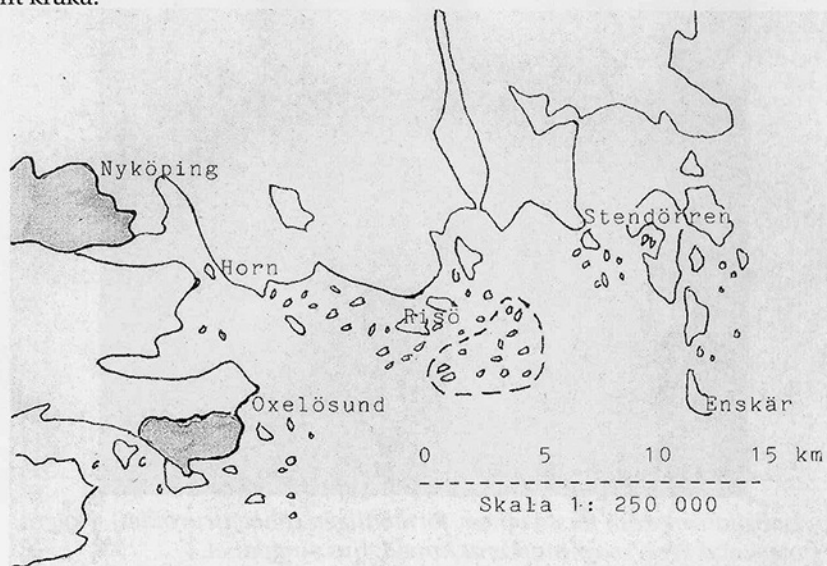
Rågö-Stångskärs fågelskyddsområde är beläget vid Sörmlandskusten inom Nyköpings Kommun (Fig. 1.)

Fågelskyddsområdet tillkom redan 1951, då under namnet Trutbådan. Efter omarbetning och förminskning av områdets gränser är numera ön Trutbådan avskild från fågelskyddsområdet och ingår således inte i denna inventering.

För att få samstämmighet mellan de olika inventeringarna är Trutbådan borttagen ur föregångarnas redovisningsmaterial.

Området är enbart skyddat med landstigningsförbud, vilket råder under perioden 1.4-15.7.

Rågö-Stångskärs fågelskyddsområde är till övervägande del av typen ytterskär-gård, vilket här avses vara öar som är trädlösa eller endast är beväxna med

Rågö-Stångskärs fågelskyddsområde

några enstaka träd eller buskar. Undervegetationen växlar från att vara fattig eller gles till att på vissa ställen bestå av en rik örtvegetation.

Ett mindre antal öar kan betecknas som mellanskärgård, det vill säga öar vilka är beväxade med ett mindre antal träd och buskar varav de flesta är högt belägna. Endast på något enstaka ställe når dessa ned till strandkanten. Undervegetationen består här till stora delar av olika sorters gräs.

Inventeringsperioder

Under perioden 10.4-15.5 har tidigt häckande arter såsom knölsvan, kanadagås, gräsand samt ejder och storskarv registrerats.

Under perioden den 15.5-15.7 registreras senare häckande arter som t. ex. vitkindad gås, vigg, svärta, småskrake samt fisk- och silvertärna.

Skarvar, måsfåglar och vadare har registrerats under hela inventeringsperioden. Inventeringen har således utförts under arternas normala häckningstid i området.

Efter den 15.7 har landstigning skett på vissa öar för kompletterande uppgifter om antalet häckande par. Framför allt gäller det för arterna storskarv och fiskmå.

Förutom under ovanstående perioder har regelbundna observationer utförts i området och dess närhet under tiden 1.1-31.7. Därefter har området besökts sporadiskt t.o.m. den 30.9. Tilläggas kan att jag är väl förtrogen med området efter ett stort antal exkursioner under 30 år.

Metodik vid inventeringen

Som tidigare nämnts byggde inventeringen 1951 helt på antalet funna bon. 1971 års inventering byggde i stort på antalet funna bon med tillägg för några arter som registrerades som stationära vilket noterades med parentes. I dag rekommenderas metoden att registrera antalet stationära par under respektive arts häckningstid, vilket gör det möjligt att från inventeringen 1971 föra samman antalet konstaterade häckare med antalet stationära par och ange båda grupperna som häckare.

Metoden som avses, BIN (Biologiska Inventeringsnormer för Sjöfågeltaxering), är naturligtvis inte hundra procentig som ett konstaterande av ett bo. Men det eventuella antalet par som uppträder stationärt under häckningstiden utan att för den skull skrida till häckning är antagligen försumbart mot den störning det innebär för fåglarna när man genomför en landstigning under den mest kritiska perioden.

Taxeringen har övervägande utförts från båt varvid samma färdväg använts vid varje inventeringstillfälle. (Se kartan). Vid otjänlig väderlek med åtföljande hög sjögång har kikarspaning utförts från ett berg i området varifrån stora delar av fågelskyddsområdet kunnat iakttagas.

Sammantaget har en kombination av BIN-metoden och boreregistrering använts vid inventeringen. Boreregistrering har i huvudsak använts för arterna knölsvan, gäss och måsfåglar. En del arter har noterats genom iakttagelser av ungar.

Kommentarer

Storskarv ca. 340 par
1951 - par, 1971 - par
Förändringar sedan 1971- Nyetable-
rad.

Fåglar av rasen mellanskarv iakttogs för första gången som häckfåglar i området 1989. Arten har sedan häckat årligen i området och finns nu i två markhäckande kolonier varav den största bestod av ca 250 par och den mindre av ca 90 par.

Taxeringen av antalet häckande par utfördes från båt där alla fåglar på häckningsöarna räknades för att sedan divideras med två. (Här kan alltså även icke häckande individer ingå).

Vidare beräknades en landstigning utföras strax efter landstigningsförbudet upphört att gälla, för att räkna antalet bon som varit bebodda. På grund av hög sjö med åtföljande svårigheter att ta sig ut och iland på öarna kunde inte detta utföras förrän 27.7. Då hade emellertid regn och vindar tillsammans med fåglarnas kringströvande på öarna gjort att det var svårt att avgöra det exakta antalet bon som varit bebodda. T. ex. hade flertalet bon i ett område med tätt häckande skarvar mer eller mindre blivit jämnade med marken. Av ovan nämnda anledning är antalet häckande par noterat med ett cirka-tal.

Antalet ungar räknades från båt vid ett flertal tillfällen under häckningstiden. Fördelningen var cirka 550 ungar vid den största och cirka 190 ungar vid den mindre kolonin.

Fåglar från kolonin har iakttagits under sitt näringsök inom ett 22 kilometer långt område från Nyköpings mellanfjärd i väster och bort mot Enskär i öster.

På hösten lämnar de flesta skarvarna området för vinterkvarteren i områdena från södra Östersjön ned mot Medelhavet och norra Afrika. Under flyttningen passerar många fåglar rakt över det europeiska fastlandet.

Återfynd från i området ringmärkta skarvar har rapporterats från t. ex. Polen, Tyskland, Tjeckien, Jugoslavien, Spanien samt från Algeriet och Tunisien.

Knölsvan - 16 par

1951 - par, 1971 3 par
+ 430 %

Vid 1951 års inventering hade arten ännu inte påbörjat sin kolonisering av den här delen av den sörmländska skärgården.

Vid tidpunkten för den andra inventeringen 1971 hade fåglarna etablerat sig i området och fanns redan som häckande i ytterskärgården med tre par. Fåglarna har sedan ökat stort i skärgårdsområdet och har idag antagligen närmat sig maximala antalet för åtminstone vad fågelskyddsområdet kan hysa av häckande svanar.

Elva par lyckades med häckningen och fick tillsammans ut 30 ungar vilket gör ett medeltal på 2,7 ungar per par. (Noterat den 8.6.)

Grågås- 6 par

1951 - par, 1971 1 par, 1980 6 par
+ 500 %

Efter de senaste årtiondenas kraftiga ökning av grågåsstammen kunde man på förhand misstänka att fåglarna även ökat ute i fågelskyddsområdet. Så var nu inte fallet utan arten håller samma antal häckande par som vid inventeringen 1980. Fåglarna har däremot intagit nya häckningsområden i inner- och mellan-skärgården.

En anledning till att detta inträffat kan

vara att antalet öar i fågelskyddsområdet med tillgång på gräsbete för ungarnas första levnadstid inte motsvarar mer än det som kan föda det tidigare uppnådda beståndet.

Antalet grågäss som uppehöll sig i området under häckningstiden var dock större än det häckande beståndet.

Den första kullen sågs den 25.5. Första vårobservation utfördes den 19.2.

Kanadagås- 6 par

1951- par, 1971 - par

Nyetableerad

Arten har anpassat sig fullt ut i skärgårdsområdet. Fåglarna föredrar dock inner- och mellanskärgården där de häckar på alla typer av öar. Häckningen genomförs oftast på de lägre delarna av öarna men bona kan även vara placerade högt uppe på öarna.

Antalet häckande par har samtliga noterats efter iakttagelser av ruvande fåglar.

Den första kullen sågs den 16:5.

Lokal historik

Efter att Bengt Berg på 1930-talet införde kanadagåsen till Sverige kom den att inplanteras på flera ställen över landet.

För Nyköpings del var det efter ett förslag från Biologiska Föreningen genom initiativtagaren Eric Åberg. Ansökan om medel till inköp av fyra gäss ställdes till Drätselkontoret som i sin tur ställde sig positiv till ansökan.

Kanadagässen inköptes därefter från Jan Åkerman, Mölnbo. De döptes till Akka, Mc Kenzie, Yukon och Squaw och släpptes sedan ut i Slotsdammen vid Nyköpings hus den 27.6 1959.

Vitkindad gås - 4 par

1951 - par, 1971 - par

Nyetableerad

Från att tidigare endast ha passerat över landet på sin väg till och från sina närmast liggande häckningsplatser på Novaja Zemlja häckar arten numera i Sverige i vilt tillstånd.

Den första häckningen skede på Laus holmar på Gotland 1971. Sörmlands första häckning skedde i sjön Likstammen 1982. Den första kustnära häckningen iaktogs i närheten av Nyköping 1987. Under 1989 häckade sedan sex par vid Horn.

Arten har sedan fortsatt sin utbredning utåt skärgården år för år. Efter att under ett par år ha häckat med fyra-fem par i innerskärgården strax utanför fågelskyddsområdet finns nu fåglar även ute i detsamma.

Med anledning av artens ursprungliga nordliga häckningsområden anländer och häckar fåglarna senare än de övriga gåsarterna.

Fåglarna söker sig i området till små öar där de andra gåsarterna inte häckar. Troligtvis är det en anpassning som sker med anledning av artens mindre storlek och därmed mindre förmåga att hävda "revir" mot de större arterna som redan är mitt uppe i sina häckningar när den vitkindade gåsen anländer.

Två par som tänkt sig att häcka på samma ö som ett kanadagåspar blev vid varje försök att ta sig upp på ön resolut bortkörda. De vitkindade gässen avvaktade däremot i området och när kanadagässens ungar var några veckor gamla lämnade familjen ön för att sakta söka sig mot bättre betesmarker innåt fastlandet. Varefter de vitkindade gässen övertog ön och skred till häckning.

Fågelskyddsområdets fyra par fick 16

ungar. Första vårobservation var den 23.4.

Vigg - 2 par

1951 7 par, 1971 12 par
- 83 %

En kraftig nedgång för arten har skett sedan 1971. Från en del håll anses att ett minskat måsfågelbestånd drabbar de arter som söker sig till dessa öar för sin häckning för att där dra fördel av måsfåglarnas kollektiva skydd mot olika predatorer.

Det stämmer väl överens med måsfåglarnas ökning mellan åren 1951 och 1971 då 148 respektive 330 måsfågelpar häckade i området. Missvisande blir det däremot med en jämförelse mellan åren 1951 då 7 vigg och 148 måsfågelpar häckade och årets inventeringsresultat med 2 vigg och 246 måsfågelpar.

Ejder - 283 par

1951 27 par, 1971 250 par
+ 13 %

Mot endast 27 par i området 1951 skedde en anmärkningsvärd ökning (826) av beståndet fram till 1971 då 250 par noterades som häckande i området. Arten har sedan fortsatt att öka i de flesta skärgårdsområden.

Årets ökning med 33 par kan tyckas liten men arten hade nog redan vid tidpunkten för den andra inventeringen nått det antal som motsvarade tillgången på häckningsplatser på öarna. Den stora ökningen har nu därför skett i inner- och mellanskärgården där fåglarna lättare kunnat finna lediga häckningsplatser.

Utöver de häckande paren noterades ett överskott på 60-talet hanar vilka bildade rena hanflockor i området t.o.m.

den 23.5.

De första kullarna sågs den 24.5. Och de första vårobservationerna i området skedde den 18.3.

Svärta - 2 par

1951 10 par, 1971 9 par
-78 %

Artens tillbakagång i området och även i andra skärgårdsområden är oroande. Likaså att fåglarnas ungproduktion ser ut att minska på de flesta håll i m. Sverige.

Under perioden från den 4.5, då de första fåglarna anlände, till den 20.6 fanns dock sex par i området. Fåglarna kan, som här var fallet med fyra av paren, stanna i området under flera veckor för att sedan fortsätta norrut.

Att fåglarna dröjer sig kvar i området under så lång tid kan naturligtvis bero på att de tänkt sig att häcka i området. Troligare är dock att det är fåglar som ska häcka i fjällvärlden eller på andra ställen norröver. Dessa fåglar behöver inte ha så brått till häckplatserna där isen normalt ligger kvar till långt in i maj eller t.o.m. en bit in i juni.

Att fåglarna minskar i skärgården kan nog tillskrivas utvecklingen med att allt fler människor tillbringar sin fritid i skärgården. Då är även inberäknat de fågelskyddsområden där landstigningsförbudet upphör att gälla i mitten av juli. Vid den tiden som för flertalet innebär semestertid är det för svärtan häckningstid. Och fåglarna är då normalt sett bara i ruvningsstadiet när öarna blir tillgängliga för allmänheten.

Om ungproduktionen minskar eller så gott som upphör kan man misstänka att fåglarna efter en längre tidsperiod överger sina häckningsområden i skärgårdarna. Efter den utveckling som skett i nämnda områden under de

senaste 30-35 åren håller jag det inte för otroligt att denna process redan har startat.

Av områdets två stationära par var det inget som iaktogs med ungar.

Småskrake - 5 par

1951 - par, 1971 5 par

Oförändrat

Iakttages betydligt oftare och i större antal än tidigare och uppfattningen är att arten ökat betydligt om man räknar med det kringliggande skärgårdsområdet. I fågelskyddsområdet håller dock arten samma antal häckande par som under 1971. Fåglar som tillhör de arter som häckar sent på säsongen uppträdde inte

stationärt i området förrän 26.5.

Två kullar observerades den 11 och 17 juli.

(Fyra ex. övervintrade i området och dess närhet.)

Storskrake - 2 par

1951 - par, 1971 2 par

Oförändrat

Arten är vanligare i innerskärgården där den lättare finner lämpliga boplatser t. ex. ihåliga trädstammar och holkar samt under sjöbodas.

Ett par häckade dock på ett traditionellt sätt i en ihålig trädstam i fågelskyddsområdet.

Från den 1. 5 ökade antalet storskrakar

Storskrak, hona. Foto: Svante Joelsson

och då företrädesvis hanar i området och var sedan under maj och juni konstant runt 30-talet fåglar. Dessa skrakar vilka vistades i grupper på 5-10 individer var antagligen icke häckande eller så hade de avbrutit sina häckningar på annat håll.

Rödbena - 1 par

1951 2 par, 1971 4 par
- 75 %

Artens tillbakagång i området överensstämmer med vad som iakttagits på andra håll i skärgårdsområdena.

Ett par uppträdde stationärt. Inga ungar noterades dock.

Labbe - 2 par

1951 - par, 1971 1 par
+ 100 %

Arten har nu två häckande par i fågelskyddsområdet. (Ytterligare ett par häckade strax utanför området.)

Labborna bebor gärna grannöarna till måsfågelrika öar vilket är en fördel eftersom de då har nära till sin föda vilken de på känt manér tillförskaffar sig genom enträgna attacker mot måsfågarna. Dessa känner sig till slut manade att kasta upp sin fångade föda vilken labborna tillgodogör sig.

Av 50 registrerade attacker under perioden den 25.6-1.7, utförda av en eller de båda labborna, noterades 46 mot måsfåglar som var på inflygning mot sin häckningsö och därför kunde antagas ha föda i krävan. Fyra attacker utfördes mot måsar som förflyttade sig på ön. Hur många gånger som attackerna ledde till föda för labborna var svårt att iakttaga men uppskattningsvis inte mer än tio stycken.

En intressant iakttagelse noterades i slutet av maj och i början av juni. Båda

paren kunde då ses flyga till varandras häckningsöar och där utföra vad som kunde tydas som vänskapliga flyglekar med varandra. Detta förfarande kunde pågå under ett par minuter varefter det besökande paret återvände till sin ö.

Det ena paret sågs första gången under våren den 10.5. Den 20.6 sågs hos paren två ungar vilka uppskattningsvis var en vecka gamla. Med en ruvningstid hos arten på 26 dygn efter ankomsten var häckningen påbörjad.

Även det andra paret hade två ungar men där misslyckades häckningen av okänd anledning. (Paret utanför området sågs med en unge.)

Silltrut - 2 par

1951 - par, 1971 - par
Nyetablerad

Så sent som den 17.7 upptäcktes de två paren när de matade sina ungar (2.1) Häckningarna genomfördes på ön där den största skarvkolonin fanns.

En anledning till att häckningarna höll på att bli oupptäckta kan vara det stora antalet övriga fåglar på ön. Där häckade ca 500 ex storskarvar, 60 ex gråtrutar samt 6 ex havstrutar.

Tobisgrissla - 0 par

1951 5 par, 1971 8 par
- 100 %

Arten häckade inte i området. Ett par observationer av enstaka fåglar gjordes under juni och i början av juli.

Arten är troligtvis den som drabbats hårdast av minkens härjningar i området eftersom fåglarna lär trycka längst av alla i sina bohålor vid fara.

Minkförekomst

Efter flertalet år med en kraftig minkstam noterades redan under fjolåret att

minken började uppträda sparsamt i området. I samband med inventeringen har det inte skett någon minkobservation vare sig i fågelskyddsområdet eller i dess närhet.

Jakt bedrivs på minken i skärgårdsområdet utanför fågelskyddsområdet. De sist fällda minkarna sköts under hösten 1994 enligt jägaren Gösta Pettersson.

Tillägg

Efter det att ovanstående skrivits observerades två minkar i närheten av Risö den 10.9.

Jag vill här framföra mitt tack till följande utan vars medverkan inventeringen inte kunnat genomföras:

Länsarbetsnämnden i Södermanland
Arbetsförmedlingen och

Arbetscentrum i Nyköping

Fågelföreningen Tärnan i Nyköping/
Oxelösund

Landsbygdsenheten vid Länsstyrelsen
i Nyköping

Referenser

Bylin A. 1982-Grågåsen i Sörmlands skärgård 1980. Fåglar i Sörmland 15:1-6.

Bylin A. 1983-Häckning av vitkindad gås. Fåglar i Sörmland 16:38-40.

Föreningen Sörmlands Ornitologer. 1992-Förteckning över Sörmlands Fåglar.

Karlsson J O. 1990- De första häckningarna av vitkindade gäss i Nyköpings skärgård. Fåglar i Sörmland 23:13-16.

Ljungberg B. 1972-Sjöfågelinventering i Trutbådaområdet 1971.

(Olsson V. 1972)-Sjöfågelinventering i Trutbådaområdet 1951. Sammanställning redovisad av Ljungberg B. Länsstyrelsen i Södermanland informerar 1972 nr. 4.

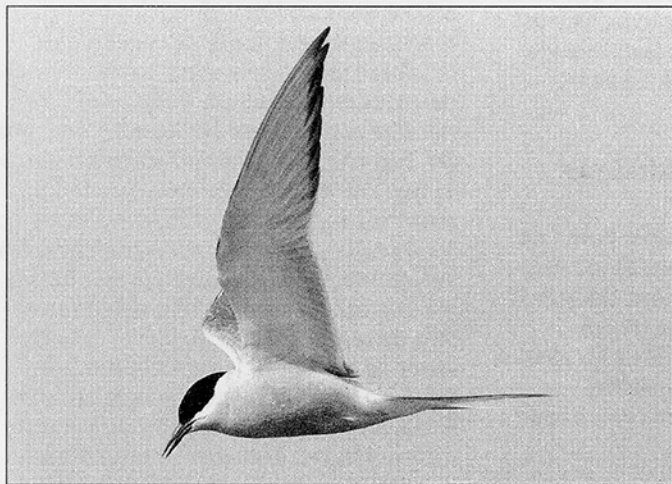
Naturhistoriska Riksmuseet-Ringmärkningscentralens årsrapporter.

Staav R. 1995-Stockholms skärgård ett viktigt fågelområde. Vår Fågelvärld 54:6-10.

Statens Naturvårdsverk. 1978-Biologiska inventeringsnormer Fåglar.

Sveriges Ornitologiska Förening 1990-Förteckning över Sveriges Fåglar.

Arne Andersson
Höglundavägen 31
611 37 Nyköping

Silvertärna. Foto: Svante Joelsson

Horns vitkindade gäss

Sedan 1989 har det ringmärkts vitkindade gäss vid Horns båtvarv utanför Nyköping, med ett uppehåll under 1993. Vart har nu en del av dessa gäss tagit vägen och varifrån har de redan märkta gässen kommit ifrån. I den här artikeln redovisas en del av resultatet, sammanställt av Anki Andersson och Jan Gustafsson.

Inledning

Under sommaren 1989 var vi några stycken skådare som blev nyfikna på den grupp vitkindade gäss som fanns ruggande vid den s k Sköthagen vid Horns båtvarv. Där fanns även en del ungfåglar med föräldrar, vilka häckar på de små skären ute i Örsbaken.

Hur skulle vi nu gå till väga, ringar var inget problem det hade vi genom Ulf Widemo och Snäckviksprojektet, vitkindade gås märkningarna fick ingå i Snäckviksprojektet bestämde vi. Men hur skulle vi kunna fånga gässen var nästa problem. Då fick vi kontakta Anders Bylin, som vi visste höll på med olika gåsprojekt, för att få råd om metoder. Anders blev givetvis intresserad och sa att han gärna ställde upp med råd och utrustning. Han deltog gärna om han inte var upptagen med något annat. Så var vi igång med planeringen.

Hur fångar man då vitkindade gäss?

Utrustningen som behövdes fanns på Tovetorps forskningsstation. Man behöver en massa meter med grönt trädgårdsnät och stolpar för att kunna bygga fångstarmar och fångstgårdar som gässen skall ledas in i. Två stycken vattenfarkoster och minst åtta personer behövdes.

Ringa runt och samla ihop åtta intresserade personer till en tidig lördagmorgon vid Horn i slutet av juli, då gåsungarna hade blivit tillräckligt stora för att kunna märkas, men inte för stora så det sociala trycket i gruppen hade minskat. Så risken att splittra gruppen skulle uppstå. En del av utrustningen fick införskaffas på annat håll, kanoter bl a.

Anländer till platsen där det skall ske tidigt på morgonen då övriga delar av Sörmland sover. Två kanoter med två personer i varje ger sig ut på vattnet för att lokalisera var gässen är och för att samla ihop dem till en grupp ute på vattnet. De övriga deltagarna sätter fart med att bygga fångstgårdar och fångstarmar på ången. När detta arbete är klart, sätter Jonny Werdin upp sitt gömsle en bit bakom fångstgården för att kunna föreviga denna premiär på video, en upplevelse att kunna se detta i efterhand. De övriga delar upp sig i två grupper och går åt varsitt håll mot vattnet och i skydd för att inte skrämja gässen när de är på väg in mot land. Anders Bylin signalerar till folket på sjön att nu börjar deras arbete med att försiktigt driva gruppen med gäss in mot land, där sedan den landbaserade personalen tar vid. Principen att driva gässen är densamma som när fåraherden med sin hund driver sina får, fast här har vi ingen hund och tempot är mycket lugnare. Med Anders Bylins ledning fungerar allt perfekt, vi får till och med en stripgåås på köpet så att säga. När väl gässen är inne i fångstgården börjar arbetet med att ringmärka och kontrollera de redan märkta fåglarna. Arbetet flyter på snabbt och effektivt medan videofilmning och fotografering pågår. Arbetet bör vara klart innan de betande djuren i hagen kommer ut efter att ha varit inne för mjölkning. Efter två-tre

timmar så är denna morgonen med de vitkindade gässen avklarad, nu återstår bara en summering och en andra frukost i det gröna innan gruppen av personer tar sitt pick och pack och far hem till sitt.

Varifrån kommer då dessa gäss?

En del av de gäss som vi har fångat har redan varit märkta på andra platser. Nedan följer en uppräknings varifrån dessa gäss har kommit och hur de har rört sig där uppgifter finns.

En gås föddes 1980 på Skansen. På våren 1982 transporterades den till Kolmårdens djurpark, där den också ringmärktes. 1986 i september avlästes den vid två tillfällen vid Kylvattendammen i Oxelösund. Nästa kontrolltillfälle var vid Horn i slutet av juli 1989 i samband med ringmärkningen där. Påföljande tre är kontrollerades fågeln vid Horn i samband med fångst.

Denna gås är född 1983 eller tidigare. Användes som fosterförälder till fjällgåsungar. Ringmärktes i samband med utsläppet i Pite lappmark i juli 1985. Första kontrollen efter utsläppet var vid Horn i juli 1989, Återkom även åren 1990-1992 till Horn.

1988 föddes och ringmärktes denna gås vid Kolmårdens djurpark. Året efter avlästes den vid Horn, även åren 1990, 1992 och 1994 vid Horn.

Vid Öster-Malma i Södermanland föddes en gås. Året var 1988 då den likaledes ringmärktes. 1990 kontrollerades fågeln vid Horn.

Två gäss ringmärkta i juli 1991 vid Frognerkilen i Oslo, Norge. Kontrollerade

av oss vid Horn, ena fågeln 1992 och den andra 1994.

En gås född och ringmärkt vid Kolmårdens djurpark 1992, kontrollerad vid Horn 1994.

En gåshane född och ringmärkt på Närsholmen, Gotland under sommaren 1993 kontrollerades vid Horn under 1994 och sågs sedan vid ett flertal tillfällen vid både Horn och Strandstuviken under sensommaren.

Vart har en del av de gäss vi märkt tagit vägen?

Många av de oss ringmärkta fåglarna har hittats på andra lokaler både inom och utanför Sverige, vi redovisar här bara de fåglar

som är märkta av oss och funna på någon annan plats och eventuellt sedan någon gång igen vid Horn. De fåglar som vi endast kontrollerat vid Horn åren efter märkningstillfället redovisas inte i den här artikeln, se egna kontroller.

Fågel född 1988 eller tidigare och som ringmärktes vid Horn i juli 1989. Kontrollerad vid ett tillfälle och då vid Friesland i Holland 4 januari 1990.

En gås född och ringmärkt vid Horn 1989. Avläst sedan i augusti 1991 vid två tillfällen i Sollentuna, Uppland.

En gås född och ringmärkt vid Horn 1990 och avläst vid två tillfällen under 1991 i Sollentuna, Uppland.

Ytterligare en född och ringmärkt gås från Horn under 1990 avlästes vid tre tillfällen under 1991 vid samma lokal som föregående.

Horns vitkindade gäss

En född och ringmärkt fågel under 1990 vid Horn. Under hösten 1991 så sågs och avlästes den vid två lokaler i Uppland, Sollentuna och Lidingö. Denna fågel sågs sedan i juli 1992. Lokalen var då Ytterholme, Rone på Gotland. Sannolikt har denna hane träffat en hona på övervintringsplatsen och följt med henne till Gotland, för att förhoppningsvis häcka.

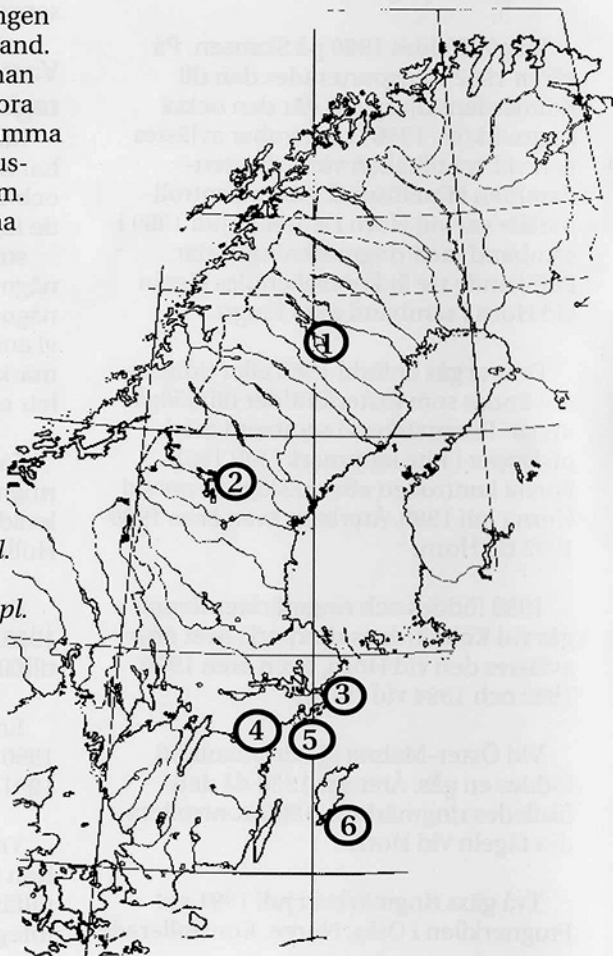
En gås född och ringmärkt vid Horn 1990, första kontrollen efter märkningen var i augusti 1991 i Sollentuna, Uppland. Sedan dröjde det till hösten 1994 innan ny kontroll infann sig. Det var vid Stora Skuggan i Stockholm. I november samma år befann sig denna fågel på Blockhusudden ute på Djurgården i Stockholm. Återkom sedan i april 1995 till samma lokal.

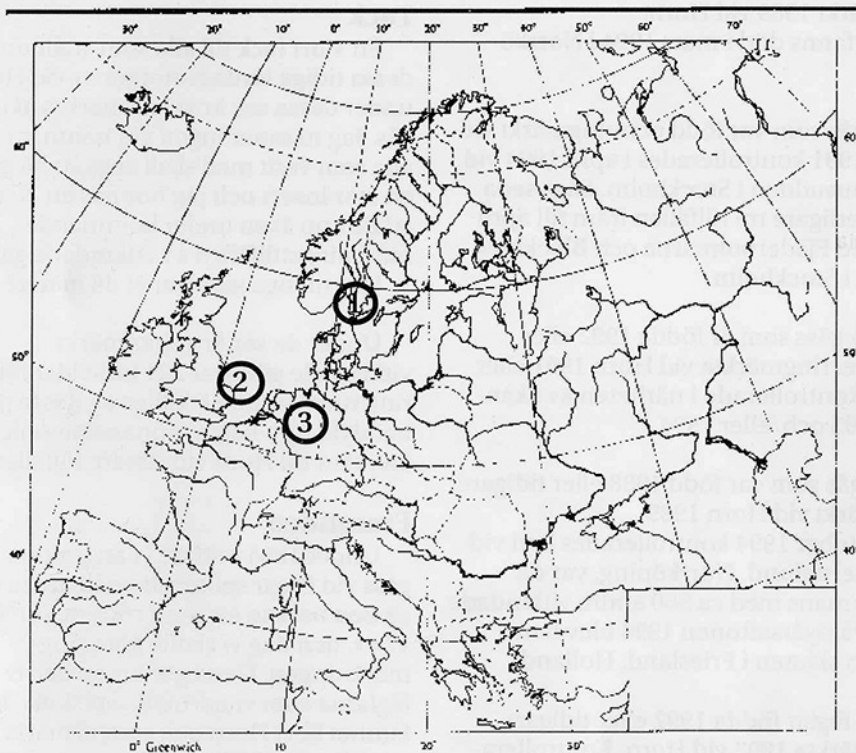
En under 1990 född och ringmärkt gås vid Horn. Återfyndsåren var sedan 1991 och 1994 vid Sollentuna och Skansen.

En fågel som var född 1990 eller tidigare, som ringmärktes vid Horn 1990. Endast ett återfynd vid Skansen 1992.

En gås född och ringmärkt 1990 vid Horn. Två år senare avläst vid Storsjön i Jämtland.

1. Pite lappmark, Svaipa
2. Storsjön, Östersund
3. Sollentuna, Edsberg, uppland
Lidingö, Södergarn, uppland
Stockholm, Stora skuggan, uppl.
Djurgården, Blockhusudden, uppl.
Stockholm, Skansen, uppland
Fjäderholmarna, Ängsholmen, uppl.
Solna, Ulriksdal, uppland
4. Himmelstalund, Norrköping
Kolmårdens djurpark
Bråviken, Marby, östergötland
Vikbolandet, Tängestad, österg.
5. Kylvattendammen, Oxelösund
Öster-Malm Nyköping
6. Ronne, Ytterholme, gotland
Närsholmen, gotland

1. Frognekilen, Oslo, Norge.
2. Fritton lake country park Norfolk, England.
3. Friesland, Holland

En gås född 1990 eller tidigare, ringmärkt vid Horn 1991. Kontrollerad i Sollentuna 1992.

Två gäss födda och ringmärkta vid Horn 1992. Avlästes i maj 1993 vid Himmelstalund, Norrköping.

Åtta gäss som är födda 1992 eller tidigare och ringmärkta vid Horn under 1991 eller 1992. Kontrollerades i december 1992 i Friesland, Holland. De var tillsammans med ytterligare två omärkta individer, vilka märktes av holländarna. Fyra av de oss märkta individerna kon-

trollerades sedan av oss i juli 1994.

En gås som var född 1989 vid Horn och ringmärkt samma år, kontrollerades efter nästan fyra år i Fritton Lake Country Park, Norfolk, England. Avlästes där ytterligare 11 gånger fram till slutet av september 1994. Hade anslutit sig till tama fåglar.

En fågel som var född och ringmärkt 1990 vid Horn hittades död i Friesland, Holland i slutet av november 1993.

En gås som var född 1988 eller tidigare,

ringmärkt 1989 vid Horn.

Återfanns död i mars 1994 i Norrköping.

En gås som var född och ringmärkt vid Horn 1991 kontrollerades i april 1994 vid Blockhusudden i Stockholm. Sågs seda vid ytterligare tre tillfällen fram till april 1995 vid Fjäderholmarna och Blockhusudden i Stockholm.

Fyra gäss som är födda 1992 eller tidigare. ringmärkta vid Horn 1991 eller 1992. Kontrollerade i närheten av Skansen 1993 och/eller 1994.

En gås som var född 1988 eller tidigare, ringmärkt vid Horn 1989.

I oktober 1994 kontrollerades han vid Himmelstalund, Norrköping, var då tillsammans med ca 560 andra vitkindade gäss. På nyårsaftonen 1994 blev han funnen skjuten i Friesland, Holland.

Två fåglar födda 1992 eller tidigare. Ringmärkta 1992 vid Horn. Kontrollerades i januari 1995 i Friesland, Holland.

En gås född 1993 eller tidigare, ringmärkt 1994 vid Horn. Kontrollerad i april 1995 vid Blockhusudden i Stockholm.

En gås som var född 1993 eller tidigare. Ringmärkt vid Horn 1994, hittades död i juli 1995 Bråviken, Norrköping.

En gås född och ringmärkt 1995 vid Horn. Funnen påskjuten, avlivad oktober 1995 på Vikbolandet i Östergötland.

Tack

Ett stort tack till alla som ställt upp dessa tidiga lördagsmorgonar vid Horn under dessa sex år vi har märkt vitkindad gås. Jag nämner ingen vid namn, men Ni alla som varit med skall veta att Ni gjort en stor insats och jag hoppas att Ni kan ställa upp även under kommande märkningstillfällen av vitkindade gäss.

Hur många gäss har vi då märkt?

Under de sex år vi har märkt vitkindade gäss har 291 individer fått en ring runt benet. Åtskilliga av dessa gäss har dykt upp någon annanstans eller återvänt till Horn vid senare tillfällen.

Framtiden

Under 1994 märkte vi att gruppen av gäss vid Horn splittrades och att en del av gässen befann sig inne i Strandstuviken, 17 ex, den dag vi skulle göra ringmärkningen. Detta gör att en del av fåglarna som vi normalt sett skulle ha kunnat få vi Horn och som vi märkt vid ett tidigare tillfälle och har varit avläst på någon annan lokal missas. Detta uppträdande var ändå mer påtagligt under 1995 då det var mer individer vid Strandstuviken än vid Horn, drygt 90 ex mot 81 individer. Detta gör att vi under 1996 måste överväga om det lönar sig att märka på båda lokalerna eller om vi skall göra våran insats vid Strandstuviken istället, vilket kräver mycket mer förberedelser med tillståndsansökningar för beträdande av fågelskyddsområdet vid Strandstuviken en tidig lördagsmorgon i juli. Hur som helst kommer det vara intressant att följa utvecklingen av de vitkindade gässen vid dessa båda lokaler samt hur häckningsframgången varit på de små häckningsskären i Örsbaken.

Sammanfattning

Man kan anta att populationen vid Horn grundades av gäss som kommit från parkfåglar eller sådana som använts i olika projektsyften. Då dessa gäss övervintrar på samma lokaler som vilda gäss blandades det snart nog in sig vilda gäss. Det kan man se på den gås som var märkt på Gotland. Man vet ju inte varifrån alla gamla omärkta gäss har kommit ifrån, det kan ju mycket väl vara en och annan som är född på den ryska ishavskusten. Våra egna gäss rör sig ju en hel del också och blandar sig med både vilda och tama gäss

*Jan Gustafsson
Frösängsvägen 124
513 41 Oxelösund*

på olika lokaler, vilket återfyndsmaterialet visar. Populära platser för avläsning av gäss är stora gräsmattsytor, typ de olika lokalerna i Stockholm samt vid Himmelstalund i Norrköping.

Så under kommande säsonger när Ni ser vitkindade gäss på någon gräsmatta någonstans, titta efter om de har en ring runt benet eller om de är färgmärkta med färgringar runt båda benen. Om så är fallet och tid finns, försök läsa av den/dessa individer och skicka in din avläsning till Ringmärkningscentralen Riksmuseet i Stockholm.

*Anki Andersson
Trillingsbergsvägen 61
611 63 Nyköping*

Vitkindade gäss. Foto: Svante Joelsson

Smalnäbbad nötkråka

Ett möte med den smalnäbbade nötkråkan av Jonny Werdin.

Efter att det blivit känt i början av augusti att en invasion av nötkråkor var att vänta, blev denna septembermorgon minnesvärd. Trots många års fågelskådning och sällsynta obsar, är det många gånger udda och kanske inte så märkvärdiga händelser som man tar till sitt hjärta. Hela morgonen den 27 september kom små sällskap, 5-10 ex, lågt flygande i den hårda sv vinden rakt emot min observationsplats. Nötkråkorna landade i sydslutningen framför mina fötter, sprang orädda omkring och plockade sländor

och andra småkryp. Den mest nyfikna satte sig på min tubkikare och tittade storögt på mig. Tänk vilken känsla att få titta på denna vackra fågel på så nära håll och veta att den kommit från Sibiriens storskogar. Ett kort ögonblick av lyckorus som bara en fågelskådare kan förnimma.

Under hösten passerade en invasion av aldrig tidigare slag. Från min plats räknade jag in ca 250 smalnäbbade nötkråkor under hösten. Och minnet av denna speciella morgon behåller jag livet ut. Ingen fågelskådare i länet missade väl denna ras, utan har säkert liknande minnen av den orädda och vackra smalnäbbade nötkråkan.

Smalnäbbad nötkråka. Foto: Tero Niemi

Tärnans artrally 1996

Den 7:e januari sammanstrålade sju lag, med totalt 22 personer för att hitta så många arter som möjligt under fem timmar. Start kl 08.00 på den plats där respektive lag ville börja. Hälften av personerna hade hemvist utanför tävlingskommunerna. Avslutning var kl 13.00 vid Scandic Hotell i Nyköping.

Reglerna är att arterna måste ses eller höras inom Nyköpings - Oxelösunds kommuner, vid samma tillfälle för alla i laget.

Under dagen sågs många väntade, samt flera oväntade arter. Av de oväntade arterna var det flera som ej setts förut under de föregående veckorna, bl a skäggdopping, svarthakedopping, rördrom, sjöorre och stare. Av de väntade arterna fanns givetvis häger, knölsvan, gräsand, tamduva och mesarna med. Resultaten för de olika lagen blev väl spritt. Segrande lag, vilket var ett renodlat Flensgäng, hittade 59 arter.

Totalt under dagen sågs det 76 arter, se appendix 1. Utanför tävlan sågs det i kommunerna ytterligare tre arter, kattuggla, rödhake och nötkråka.

Ytterligare arter som ej sågs men finns i kommunerna, gör att det totalt kan ses ca 90 arter under en tidig januaridag. Tack till alla Er som for runt och gjorde denna dag i januari till en händelserik skådardag. Ingen nämnd, ingen glömd. Hoppas Ni alla som deltog, samt kanske flera ställer upp i början av januari 1997.

Appendix 1:

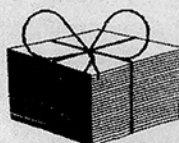
Smådopping	Kungsfiskare
Skäggdopping	Gröngöling
Svarthakedopping	Spillkråka
Storskarv	St hackspett
Rördrom	Sidensvans
Häger	Strömstare
Knölsvan	Gärdsmyg
Sångsvan	Koltrast
Kanadagås	Björkrast
Gräsand	Rödvingetrast
Brunand	Dubbeltrast
Vigg	Kungsfågel
Bergand	Skäggmes
Ejder	Entita
Alfågel	Tallita
Sjöorre	Tofsmes
Svärta	Svartmes
Knipa	Trädskrypare
Salskrake	Varfågel
Småskrake	Nötskrika
Storskrake	Korp
Havsörn	Stare
Duvhök	Bofink
Sparvhök	Bergfink
Kungsörn	Grönfink
Fasan	Steglits
Vattenrall	Grönsiska
Sothöna	Gråsiska
Skrattmås	Snösiska
Fiskmås	Domherre
Gråtrut	Stenknäck
Havstrut	Snösparv
Tamduva	Gulsparv
Turkduva	Sävsparv

Anki Andersson
Trillingsbergsvägen 61
611 63 Nyköping

Jan Gustavs
Frösängsvägen 124
613 41 Oxelösund

Svenska Fågeltidskriftspaketet

- En sammanslutning av lokala och regionala fågeltidskrifter i Sverige -

SVENSKA FÅGELTIDSKRIFTSPAKETET 1996

Svenska fågeltidskriftspaketet startade 1983 och fortsätter som vanligt! Bli prenumerant och läs tidskrifter, såväl stora som små, från hela landet till ett kraftigt reducerat pris! Du betalar endast 70% av vad skrifterna skulle kosta vid normal prenumeration. Skicka in din prenumeration, så slår du 14 flugor i en smäll och slipper skicka inbetalningskort till höger och vänster. Du kan prenumerera på alternativa delpaket (1-2) eller på storpaketet (samtliga skrifter)! **År 1996 kostar paketet:**

Paketalternativ	Pris i Sverige	Pris i övriga Norden	Pris utanför Norden
Delpaket 1 (Götaland)	402:50	626:10	648:10
delpaket 2 (Svea-Norrland)	507:50	766:30	792:30
storpaketet (hela Sverige)	910:00	1362:40	1410:40

OBS! En expeditonsavgift på 25 kr per prenumerant tillkommer!

Priserna baserar sig på postens taxor den 1/1 -96: Föreningsbrev (ideella föreningar) upp till 100 g kostar i Sverige 3:20 kr (ingår i prenumerationen). Ekonomibrev till Norden & Baltikum kostar 12:- och till länder utanför Norden 13 kr (mellanskillnaden jämfört med portot i Sverige tillkommer /utskickat ex.). Postgiroinbetalning från utlandet kostar ytterligare 30 kr/prenumeration. Den i Sverige bosatta prenumeranten kan inte enligt reglerna erhålla skriften från den egna föreningen i sitt paket eller från föreningen på sin bostadsort. Därför skall han/hon på inbetalningskortet ange vilken (vilka) föreningen (-ar) han/hon är medlem i! Kompensation för uteblivna tidskrifter sker som rabatt inför nästa års prenumeration. Glöm ej att ange, vilket paket Din prenumeration avser!

Prenumerationsavgiften insättes på ett särskilt postgirokonto nr **473 49 38-6, Juhani Vuorinen, tidskriftskonto**. Glöm icke Ditt namn och adress!!

SVENSKA FÅGELTIDSKRIFTSPAKETET 1996

TIDSKRIFTENS NAMN	a	b	c	d	FÖRENINGENS NAMN + hemort
PAKET 1					
Fåglar i Blekinge	4	164	A5	offset	Blekinge OF
Fåglar i Norrköpingstrakten	4	104	A5	offset	Fågelföreningen i Norrköping
Fåglar i östra Småland	4	96	C5	offset	Östra Smålands OF, Oskarshamn
Fåglar på Västkusten	4	270	A5	offset	Göteborgs OF, Göteborg
Grus	4	100		offset	Skaraborgs läns OF, Skövde
Milvus	4	192	A5	offset	Kronobergs OF, Växjö
PAKET 2					
Fåglar i Dalarna	4	180	A5	offset	Dalarnas OF
Fåglar i Norrbotten	4	128	S5	offset	Norrbottens OF, Luleå
Fåglar i Närke	4	144	A5	offset	Närkes OF, Örebro
Fåglar i Stockholmstrakten	4	170	S5	offset	Stockholms OF
Fåglar i Sörmland	2	120	A5	offset	För. Södermanlands ornitologer
Fåglar i Västmanland	4	?	A5	offset	Västmanlands OF, Västerås
Gräspetten	4	96	A5	offset	Ångermanlands OF, Kramfors
Snatter	1	60	A5	offset	Lidingö OF, Lidingö

PAKET96.DOC

FÖRKLARINGAR: a=antal nr/år, b=antal sidor -96, c=format & d= trycksätt, OF= ornitol. förening, OK= ornitol. klubb

Föreningen Sörmlands Ornitologer

FSO är en ideell förening och verkar för vidgad känedom om och bättre levnadsbetingelser för de sörmländska fåglarna, samt för att sprida intresse för ornitologi till allmänheten. Olika projekt, årlig fågelrapportering, fågelskydd, opinionsbildning m m står på programmet. Medlemskap i Föreningen Södermanlands Ornitologer (FSO) för 1996, inkluderar två nummer av föreningens tidskrift Fåglar i Sörmland (FiS), utom familjemedlemmar, erhålles genom att 70 kr insättes på postgiro 7 73 78 - 8 . Familjemedlemmar 10 kr

Styrelsen 1996

Ordförande

Bert Lindgren
Källstugan, Kila
610 50 Jönåker
0155 - 723 33

Vice Ordförand

Jukka Väyrynen
Mälbykvarn
640 32 Malmköping
0157-441 39

Sekreterare

Joakim Ed
Videvägen 12
645 33 Strängnäs

Kassör

Agne Swenzén
Skånegatan 5
641 36 Katrineholm
0150 - 182 97

Ledamot

Pedro Haglund
Fristadsgatan 14 B
633 46 Eskilstuna

Ledamot

Göran Ahlstedt
Svärta Skogshall
611 93 Nyköping

Ledamot

Urban Rundström
Åsgatan 49
641 34 Katrineholm

Regionala Rapportkomitén för Södermanland (Rrk)

Göran Andersson
Mosstorp
642 90 Flen
0157-135 10

Sörmlands-svararen

Telefonsvarare med heta fågel-
observationer och med informa-
tion från lokalföreningarna.
0157-108 64

Södermanlands lokalföreningar

Ornitologiska Klubben i Eskilstuna

Pedro Haglund
Fristadsgatan 14 B
633 46 Eskilstuna
016 - 14 95 93

Katrineholms/Vingåkers Ornitologiska Förening

Lars Ekblom
Julsättervägen 3
641 34 Katrineholm
0150 - 508 70

Fågelföreningen Tärnan Nyköping/ Oxelösund

Ingvar Jansson
Vitriskestigen 7
611 63 Nyköping
0155-287373

Strängnäs Ornitologiska Klubb

Kent Söderberg
Kantorstigen 1
645 91 Strängnäs
0152-513 24

Södertälje Ornitologiska Förening

Stig Stried
Hägervägen 3
151 90 Södertälje
0755-944 17

Hartsö-Enskär Gruppen

Lennart Wahlén
Fruängsgatan 44 A
611 30 Nyköping

FSO är en regionalförening till Sveriges Ornitologiska Förening (SOF).

Postadress: Box 14219, 104 40 Stockholm. Besöksadress: Skeppargatan 19, Stockholm.

Telefon 08-662 64 34, fax 08-662 69 88.

Öppettider Måndag-fredag 9.30-16.00.

Fåglar i Sörmland
- Den variabla
tidningen.

Innehåll 1/96

- 3 *Ledare*
- 4 *Skåda på internet*
- 8 *Fågellokal i Sörmland-Hävringe*
- 13 *Fältbestämning-Törnskator*
- 26 *Inventering-Rågö, Stångskär*
- 34 *Horns vitkindade gäss*
- 40 *Smalnäbbad nötkråka*
- 41 *Artrally 1996*